

RARIȚA ZBRANCA

Utilizarea limbilor minoritare în mass-media

Introducere

Materialul de față urmărește să ofere o analiză a modului în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare”, adoptată la Strasbourg în 1992 și ratificată de Parlamentul României prin adoptarea Legii nr. 282 din 2007. Documentul face o trecere în revistă a reglementărilor care vizează domeniul mass-mediei în limbile minorităților naționale, a prevederilor Cartei și a modului în care acestea sunt puse în practică, o analiză a consecințelor Cartei, și formulează un set de recomandări pentru o mai eficientă transpunere în practică a literei și spiritului acesteia.

1. Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Implementarea Cartei nu se realizează – nici în domeniul mass-media, dar nici în alte domenii – prin adoptarea de noi acte normative. Conform declarațiilor reprezentantului Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul Guvernului României, la momentul elaborării legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația deja în vigoare.

Din punct de vedere legislativ, audio-vizualului este sectorul mass-media cel mai riguros reglementat în România, prin *Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 – Legea audiovizualului* și *Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată și actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune*. Prin aceste acte se asigură și protecția limbilor minoritare și a valorilor minorităților naționale prin mass-media.

Legea audiovizualului prevede între atribuțiile Consiliului Național al Audiovizualului și obligația de a asigura protejarea culturii și a limbilor minorităților naționale, inclusiv prin urmărirea exprimării corecte în aceste limbi. Aceeași lege menționează că, în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20%, distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie în limba minorității respective.

Pentru asigurarea de emisiuni audiovizuale în limbile minoritare sau regionale, serviciul public de radio și televiziune are între obiectele de activitate definite prin *Legea nr. 41/1994* „realizarea programelor de radiodifuziune sau

de televiziune în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment”. Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune le revine responsabilitatea de a promova valorile minorităților naționale și de a include, în procentul de minim 30% din creația europeană difuzată, pe lângă creația românească, și creații specifice minorităților naționale.

În ceea ce privește conducerea și administrarea acestor instituții, aceeași lege prevede că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două societăți sunt aleși de Parlament, numirea unuia dintre membrii fiecărui consiliu fiind atribuită grupurilor parlamentare ale minorităților naționale. În același spirit, dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Relevante sunt și câteva dintre deciziile Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului), care au caracter normativ. Astfel, între criteriile pe baza cărora CNA decide asupra alocării de licențe audiovizuale, se numără și măsura în care structura și formatul programelor propuse de difuzori asigură protejarea culturii și limbilor minorităților naționale. În plus, se impune că „în cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice ... se va prezenta și un punct de vedere al acestora”.

În ceea ce privește presa scrisă, acest domeniu nu este reglementat printr-o lege specială, în mare parte presa scrisă funcționează pe principiul autoreglementării, în sensul în care organizațiile de jurnaliști definesc un cod deontologic și apreciază, prin premii, performanțele din domeniu. Este încă în vigoare *Legea nr. 3 din 28 martie 1974, republicată – Legea presei din Republica Socialistă România*, care prevede că „oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sînt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă”. Această lege este însă ignorată în practică, dată fiind lipsa ei de relevanță pentru situația actuală a presei.

2. Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare – aspecte relevante pentru mass-media

2.1. Relevanța Părții a II-a, Articolul 7 – Obiective și principii

Partea a doua a Cartei limbilor minoritare enumără o serie de principii generale, pe care, conform *Art. 2 – Angajamente*, țara semnată se angajează să le aplice la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul său. Aceste limbi sunt, conform *Art. 2 din Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare*: limba albaneză, limba armeană, limba bulgară, limba cehă, limba croată, limba germană, limba greacă, limba italiană, limba idiș, limba macedoneană, limba maghiară, limba poloneză, limba romani, limba rusă, limba ruteană, limba sârbă, limba slovacă, limba tătară, limba turcă, limba ucraineană.

Dat fiind faptul că o parte a acestor limbi beneficiază de o protecție extinsă prin intrarea sub incidența Părții a III-a a Cartei, dispozițiile Părții a II-a din Cartă se aplică pentru limbile minoritare sau regionale definite în *art. 4 din*

Legea nr. 282, incluse în tabelul de mai jos. Numărul vorbitorilor acestor limbi ca limbi materne este identificat prin datele Recensământului din 2002¹:

Nr crt.	Limba minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă
1.	Limba albaneză	484
2.	Limba armeană	721
3.	Limba greacă	4.170
4.	Limba idiş	951
5.	Limba italiană	2.531
6.	Limba macedoneană	588
7.	Limba poloneză	2.690
8.	Limba romani	237.570
9.	Limba ruteană	169
10.	Limba tătară	21.272

Mass-media este unul dintre canalele de punere în practică a principiilor enumerate în Partea a II-a a Cartei, însă în lipsa unor formulări explicite sau a menționării unor standarde, nu se poate vorbi de o monitorizare propriu-zisă a progreselor implementării acestui set de dispoziții ale Cartei. Prezentăm în cele ce urmează o serie de informații relevante pentru reglementările formulate de Cartă și câteva comentarii având caracter de observații generale.

Primul alineat al acestei părți ale Cartei include între principii și obiective:

„1. a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;

d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau/și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

Ca un principiu esențial, recunoașterea limbilor minoritare ca expresie a bogăției culturale implică, pe de o parte, încurajarea de către stat a expresiei în aceste limbi prin mijlocele de informare în masă (facilitarea/sprijinirea publicațiilor în limbile minoritare sau regionale, alocarea de timp de emisie în aceste limbi, de frecvențe de emisie radio și TV etc.) și, pe de altă parte, utilizarea mediei ca un canal de promovare în rândul populației a valorilor diversității lingvistice.

Principiul stabilit prin alineatul 1, punctul d. face referire explicită la facilitarea și/sau încurajarea folosirii în oral sau scris a limbilor minoritare în viața publică sau în viața privată. Mass-media – presa scrisă, audio-vizuală și internetul – au un potențial mare pentru implementarea acestui principiu.

Prezentăm în tabelul de mai jos o sinteză a tipului de conținut mass-media existent pentru fiecare minoritate:

1 <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Limbă/minoritate		Programe Radio în limba minoritară	Programe TV în limba minoritară	Emisiuni TV în limba română despre minorități	Presă scrisă cotidiană și/sau săptămă- nală	Reviste
Limbă incluse în Partea a II-a a Cartei	albaneză					
	armeană					
	greacă					
	italiană					
	idiș					
	macedoneană					
	poloneză					
	romani					
	ruteană					
	tătară					
Limbă incluse în Partea a III-a a Cartei	bulgară					
	cehă					
	croată					
	germană					
	maghiară					
	rusă					
	sârbă					
	slovacă					
	turcă					
	ucraineană					

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respectivele minorități. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr. 3. Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane, nu și în cazul limbilor care intră sub incidența Părții a II-a a Cartei.

Societatea Română de Radiodifuziune² (SRR) realizează și difuzează prin studiouri regionale emisiuni în limbi ale minorităților naționale. Aceste emisiuni acoperă limbile cuprinse în Partea a III-a a Cartei, dar și programe în limbile armeană (Radio Constanța), greacă (Radio Constanța), italiană (Radio Timișoara), romani (Radio Târgu-Mureș, Timișoara, Reșița), tătară (Radio Constanța).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează, la rândul ei, o serie de emisiuni în limbile minorităților naționale, în special pe canalul TVR3, în-

2 Conform Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune - 2008, la <http://www.srr.ro/info/public/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

ființat în 2008 și dedicat comunităților regionale. De-a lungul anilor, emisiunile dedicate comunităților etnice nu se desfășurau în mod necesar în limbile minoritare. Din 2008 grila de programe TVR face diferența între emisiunile în limbile minoritare și emisiuni despre viața și cultura diferitelor grupuri etnice. Pentru a cuprinde cele 20 de minorități naționale din România, în prezent programele TVR includ emisiuni în limbile: maghiară, germană, sârbă, bulgară, croată, rusă, turcă, cehă, slovacă, ucraineană (dintre limbile incluse în Partea a III-a Cartei) și tătară, greacă, romani (dintre limbile incluse în Partea a II-a Cartei). Pe lângă acestea, programele TVR includ și emisiuni în limba română despre viața și cultura comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, ruteană, evreiască și macedoneană.

Menționăm câteva aspecte care trebuie avute în vedere pentru evaluarea modului în care aceste emisiuni satisfac nevoile comunităților etnice minoritare și au o contribuție la protejarea limbilor regionale și minoritare:

- *timpii de emisie*, care sunt foarte scurți în cazul unor limbi – 5-20 de minute de program TV și 10-60 de minute program radio pe săptămână în cazul minorităților mici (Anexa 1, Timpi de emisie TVR, Anexa 2, Timpi de emisie Radio);
- *orele de emisie puțin favorabile* – în special în prima parte a după-amiezii, când audiența este formată în majoritate din copii și populația de vârstă a treia;
- *conținutul și relevanța* acestor emisiuni pentru viața cotidiană a comunităților. Dată fiind durata scurtă a emisiunilor și periodicitatea, în general săptămânală – a difuzării lor, știrile sunt excluse din aceste programe. Materialele difuzate sunt în general producția proprie a studiourilor de radio și TV și reflectă evenimente semnificative ale comunităților, aspecte legate de religie, tradiție, obiceiuri;
- *calitatea materialelor difuzate*. Există puține baze pentru o evaluare calitativă obiectivă a materialelor radio și TV difuzate. Aspecte relevante din acest punct de vedere sunt cotele de audiență reduse (explicabile și prin orele de emisie), bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii vorbitori, lucrând cu colaboratori, lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. *Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.*

În această parte a Cartei, singura referire explicită la mass-media este făcută în alineatul 3, prin care mijloacelor de comunicare în masă le revine, alături de educație, rolul de a cultiva înțelegerea reciprocă între grupurile lingvistice, precum și valorile respectului, înțelegerii și toleranței față de limbile minoritare.

Din această perspectivă are relevanță modul în care mass-media în general reflectă aspecte referitoare la comunitățile etnice și lingvistice minoritare și diversitatea etno-lingvistică. Nu există un organ specializat de control al presei scrise; în domeniul audio-vizualului garantul acestor principii (mai degra-

bă al neîncălcării acestor principii) fiind Consiliul Național al Audiovizualului (www.cna.ro).

Posturile de radio și televiziune publice includ în grilele de program, pe lângă emisiuni în limbile minorităților, și emisiuni în limba română despre viața comunităților etnice (ex. „Conviețuiri”, la TVR), încercând astfel să promoveze cunoașterea reciprocă și respectul pentru diversitate, inclusiv diversitatea lingvistică.

Preocupări legate de promovarea dialogului interetnic și de reflectarea corectă în presă a temelor legate de comunitățile etnoculturale minoritare au în special organizațiile neguvernamentale. Agenția de Monitorizare a Presei – Academia Cațavencu (www.mma.ro), Centrul pentru Jurnalism Independent (www.cji.ro), Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (www.edrc.ro), care a inițiat proiectul *Divers.ro*, au derulat de-a lungul anilor proiecte relevante în acest sens.

Experții acestor organizații apreciază că în ultimii ani s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative la nivelul reflectării problemelor minorităților în presa de limbă română. Un rol important în acest sens îl au atât modificările de natură legislativă, privind combaterea discriminării, cât și faptul că în redacțiile de limbă română sunt integrați tot mai mulți etnici minoritari care sunt în măsură să ofere o perspectivă relevantă asupra vieții comunităților etnice.

4. *În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.*

Competența principală în punerea în practică și monitorizarea implementării *Cartei limbilor regionale și minoritare* revine Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) din cadrul Guvernului. Sub coordonarea DRI se află Consiliul Minorităților Naționale (CMN), un organ consultativ al Guvernului, fără personalitate juridică, care are drept scop asigurarea relațiilor cu organizațiile minorităților naționale. CMN este format din reprezentanți ai organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, reprezentate în Parlamentul României.

Pe agenda publică nu se poate vorbi de o dezbatere legată de presa în limbile minorităților naționale. Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritare la capitolul mijloace de comunicare o posibilă soluție ar fi dezvoltarea unui grup consultativ format din experți din mass-media – provenind din domeniul public și privat – cu apariție/difuzare în limbile minorităților.

2.2. Relevanța Părții a III-a, Articolul 8 din Cartă pentru domeniul mass-media

Partea a III-a a Cartei conține un set de prevederi, dintre care statele semnatare se angajează să aplice pentru fiecare limbă minoritară a cărei protecție este inclusă în această parte a Cartei un minim de 35 paragrafe. Dintre acestea

statul trebuie să aplice minim un paragraf din *Articolul 11 – Mijloace de comunicare*.

Conform *Articolului 5 din Legea nr. 282*, prevederile Părții a III-a din Cartă se referă la un număr de zece limbi regionale sau minoritare. În tabelul de mai jos redăm, în ordinea numărului de persoane care utilizează limba respectivă, cele zece limbi și numărul persoanelor care, la recensământul populației din 2002, s-au declarat vorbitoare ale limbii respective, ca limbă maternă:

Nr crt.	Limba regională sau minoritară	Numărul de persoane care utilizează această limbă ca limbă maternă ³
1	Limba maghiară	1.443.970
2	Limba ucraineană	57.407
3	Limba germană	44.888
4	Limba ruso-lipoveană	29.246
5	Limba turcă	28.115
6	Limba sârbă	20.411
7	Limba slovacă	16.027
8	Limba bulgară	6.735
9	Limba croată	6.355
10	Limba cehă	3.381

Autoritățile române și-au asumat punerea în practică a 3 paragrafe din Art. 11 pentru fiecare limbă menționată mai sus.

Paragraful 1, este preluat diferențiat pentru fiecare limbă minoritară, în funcție de numărul de vorbitori, extinderea teritorială a uzanței acestor limbi și a nivelului actual de dezvoltare a presei în limbile minoritare. Acest paragraf face referire la sprijinirea realizării și difuzării de materiale de presă scrisă, radio și televiziune în limbile minoritare și regionale, asistența financiară pentru aceste producții și sprijinirea pregătirii profesionale a jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.

Paragrafele 2 și 3 au fost asumate integral pentru toate cele 10 limbi minoritare. Prin Paragraful 2 părțile semnatare se angajează să garanteze libertatea de recepție directă și retransmitere a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine, realizate într-o limbă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să vegheze ca nicio restricție a libertății de expresie și circulație a informației într-o limbă regională sau minoritară să nu fie impusă presei scrise.

Paragraful 3 prevede ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

3 <http://www.recensamant.ro/>, (accesat la 05.07.2009)

Analiza modului și mecanismelor de implementare a Părții a III-a

În cele ce urmează prezentăm o serie de aspecte legate de implementarea în România a prevederilor din Partea a III-a a Cartei. Pentru fiecare (sub)paragraf prezentăm un tabel sintetic și comparativ a dispozițiilor asumate de către statul român și o analiză a modului de implementare. Informațiile și opiniile la care facem referire în comentarii au fost obținute prin documentare, chestionare și interviuri adresate organizațiilor minorităților naționale, instituțiilor de presă, organizațiilor mass-media și unor organisme publice având competențe în domeniul mass-media sau al minorităților naționale. O listă completă a surselor de informare și a persoanelor/organizațiilor intervievate este anexată la sfârșitul raportului.

Paragraful 1, Subparagraful a.

În ceea ce privește serviciile publice de radio și televiziune, România își asumă punctul iii. al subparagrafului a, și anume să ia măsuri pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile minoritare sau regionale. Doar în cazul limbii maghiare, statul român va încuraja/facilita crearea a cel puțin un post de radio și a unuia de televiziune în această limbă.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare.</i>										

Serviciile publice de radio și televiziune sunt asigurate prin Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune.

Conform *Raportului de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008*⁴, serviciul public de radio asigură difuzarea de emisiuni în toate cele 10 limbi minoritare prin studiourile regionale, astfel:

- Bulgară – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Cehă – 60 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Radio Reșița);
- Croată – 30 de minute pe săptămână (Radio Timișoara);
- Germană – 1.630 de minute pe săptămână (Radio București, Timișoara, Târgu-Mureș, Reșița);
- Maghiară – 6.230 de minute pe săptămână (Radio București, Târgu-Mureș, Cluj, Timișoara, Reșița);
- Rusă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Sârbă – 870 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Slovacă – 90 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița);
- Turcă – 60 de minute pe săptămână (Radio Constanța);
- Ucraineană – 85 de minute pe săptămână (Radio Timișoara, Reșița, Cluj).

Societatea Română de Televiziune (SRTV) difuzează pe canalele TVR1, TVR2, TVR3, TVR Cultural, TVR Internațional emisiuni în toate limbile minoritare prevăzute de Partea a III-a din Cartă.

Începând cu octombrie 2008, SRTV a înființat postul TVR3, un prim post dedicat temelor și comunităților locale și regionale. Grila TVR3 este formată din producții ale studiourilor teritoriale TVR Iași, TVR Craiova, TVR Cluj, TVR Timișoara, TVR Târgu-Mureș, partea de sud a țării fiind acoperită de producții realizate de studioul central din București. Conform *Raportului de activitate al SRTV*, algoritmul de includere a emisiunilor în limbile și despre minoritățile naționale în grila de programe este realizat prin consultare cu reprezentanții minorităților din Parlamentul României. Un tabel cu timpii de emisie alocați pentru fiecare minoritate națională (mai puțin cea maghiară) se regăsește în Anexa nr. 1, prezentată la sfârșitul raportului.

Până în 2008 programele TVR includeau emisiuni în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Înființarea în octombrie 2008 a canalului TVR3 a permis mărirea spațiului alocat emisiunilor în limbile minorităților și a dus la crearea de noi emisiuni. Pentru prima dată în istoria TVR, în grila de programe a TVR3 au fost introduse, în octombrie 2008, emisiuni în limbile: bulgară, croată, rusă, turcă, tătară, greacă, cehă, slovacă și ucraineană.

Tot începând din 2008, în programul TVR s-a făcut distincția între emisiuni în limbile minorităților (subtitrate în limba română) și emisiuni despre minorități naționale, în limba română.

Difuzarea de către canale ale serviciului public de radio și televiziune de emisiuni în limbile bulgară, cehă, croată, germană, rusă, sârbă, slovacă, turcă și ucraineană confirmă faptul că România respectă angajamentul asumat pentru aceste limbi prin subparagraful a, punctul iii., acela de a lua „măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare”.

4 <http://www.srr.ro/info/publice/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, (accesat la 7.08.2009)

În ceea ce privește punctul ii., asumat în relație cu limba maghiară, de a „încuraja și/sau facilita crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune” măsura respectării acestei prevederi este relativă și dependentă de interpretarea sintagmelor „încuraja” și „facilita”. Nu există încă un post de radio sau televiziune, serviciu public, care să emită exclusiv în limba maghiară. O soluție intermediară în respectarea acestei prevederi este înființarea în 2008 a studioului regional de televiziune Târgu-Mureș, al cărui program este de aproximativ 50% în limba maghiară. Similar, Radio Târgu-Mureș, care acoperă cu programe județele Mureș, Brașov, Harghita și Covasna, emite săptămânal 3.000 minute în limba maghiară în FM (unde scurte), din care 2.220 de minute și pe unde medii.

Paragraful 1, Subparagraful b.

Subparagraful b. face referire la difuzarea de emisiuni radio în limbile regionale sau minoritare. Spre deosebire de subparagraful a., care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de radio (limba maghiară) și emiterea în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>b. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare;</i>										
<i>b. ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiterea de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic.</i>										

Este interesant de observat că, dintre cele 10 limbi ale Părții a III-a a Cartei, acest subparagraf nu se aplică limbii croate.

În ceea ce privește emisiunile radio în limbile minorităților naționale ale Societății Române de Radiodifuziune, detaliile – limbile de emisie, timpii de emisie – sunt prezentate la categoria anterioară.

Nu există informații centralizate referitoare la emisiunile radio în limbile regionale și minoritare difuzate de posturile private. Din informațiile obținute de la reprezentanții organizațiilor minorităților naționale și de la reprezentantul CNA, aflăm că, exceptând limba maghiară, sârbă și turcă nu există emisiuni radio în limbile minorităților naționale pe alte posturi decât cele ale serviciului

public. Rațiunile sunt în principal de natură financiară, dat fiind numărul mic de vorbitori ai acestor limbi, posturile comerciale nu găsesc interes în includerea în grila lor a acestui tip de emisiuni.

În limba sârbă a apărut relativ recent un post privat, Radio Link, însă acesta este un post comercial, fără producție proprie de materiale informative.

Comunitatea turcă este singura care deține un post propriu de radio, care emite în Constanța, pe unde scurte, timp de 9 ore pe zi în limbile turcă și română. Funcționarea postului este finanțată în cea mai mare parte prin eforturile comunității și prin fonduri din partea Guvernului Turciei. În programul postului un rol important îl au emisiunile religioase; din această perspectivă postul adresându-se nu doar etnicilor turci, ci întregii comunități musulmane, inclusiv tătarilor turco-musulmani.

Acest subparagraf se aplică diferențiat pentru limba maghiară, unde România se angajează să „încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio”. Din nou, monitorizarea aplicării Cartei este dependentă de înțelegerea termenilor „a încuraja” și „a facilita”.

După cum am menționat deja, nu există un post de radio public exclusiv în limba maghiară. Dacă însă, de exemplu, considerăm alocarea de licențe radio pentru posturile private cu emisie în limba maghiară ca un act de facilitare a creării de stații radio, putem spune că există un nivel de acoperire practică pentru acest angajament.

Conform datelor citate de reprezentantul CNA, există câteva zeci de posturi de radio care emit în limba maghiară. Acest lucru este datorat atât dimensiunii minorității maghiare, cât și apropierii de Ungaria. Există mai multe posturi care emit în România din Ungaria sau care sunt deținute de firme ungurești licențiate în România. În special acolo unde comunitatea maghiară este mai numeroasă, se poate vorbi de funcționarea în baza unor principii de piață a posturilor private de radio. Funcționează astfel o serie de posturi de radio locale care emit pentru comunitatea respectivă în limba maghiară, între care: Paprika Rádió – Cluj-Napoca, Profi Rádió – Târgu Secuiesc, Rádió Gaga – Târgu-Mureș, Régió Rádió – Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Baraolt, Retró Rádió – Miercurea Ciuc, Sículus Rádió – Târgu Secuiesc, Star Rádió – Odorheiu Secuiesc, Vox FM – Cristuru Secuiesc.

Rămâne totuși o problemă faptul că posturile de radio care emit în limbile minoritare nu acoperă toate ariile geografice unde trăiesc vorbitori ai acestor limbi. Din această perspectivă este relevant de menționat că nu există posturi de radio private cu acoperire regională. De exemplu, în cazul minorității maghiare, în orașele mari există posturi private locale de limbă maghiară sau emisiuni în limba maghiară la posturile publice cu emisie regională. Sunt însă vorbitori de limbă maghiară ca limbă maternă care nu au acces la aceste posturi (în general în mediul rural sau cei care nu locuiesc în arii cu un număr mai mare de etnici maghiari). În plus, dacă luăm în considerare faptul că posturile locale permit difuzarea de informații relevante pentru ascultător, deoarece se referă la aspecte din realitatea imediată a acestuia, doar o mică parte dintre vorbitorii limbilor minoritare au acces la emisiuni radio cu un conținut semnificativ. Totuși, dat fiind ritmul alert de creștere a numărului de posturi private și posibilitățile de expansiune prin internet, putem estima că în câțiva ani problema acoperirii geografice a emisiunilor în limbile minoritare va fi rezolvată.

Un aspect relevant în ceea ce privește accesul la emisiuni radio este difuzarea prin internet. Funcționarea *online* a unui post de radio implică costuri mult mai mici decât transmisiile prin unde radio și recepția lui se poate face și în afara ariei de emisie. *Majoritatea posturilor de radio private care emit și în limba maghiară pot fi ascultate live prin internet. În ceea ce privește celelalte limbi minoritare, ele pot fi urmărite și pe internet datorită faptului că SRR asigură audiția live a programelor sale; posturile de radio publice regionale fiind accesibile prin www.radioromaniaregional.ro.*

O serie de considerente critice legate de conținutul programelor radiofonice în limbile minoritare și relevanța lor pentru nevoile de conservare și dezvoltare a utilizării limbii sunt incluse în analiza Subparagrafului d.

Paragraful 1, Subparagraful c.

Similar punctului anterior referitor la emisiunile radio, Subparagraful c. face referire la difuzarea de emisiuni de televiziune în limbile regionale sau minoritare. Din nou, spre deosebire de subparagraful a, care implică servicii publice, această secțiune menționează angajamentul de încuraja și/sau facilita crearea a cel puțin unui post de televiziune (limba maghiară) și emiterea în mod periodic de programe de radio în limbile minoritare (în cazul a opt limbi), fără a menționa caracterul public sau privat al stației emițătoare.

	Limbabulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>c. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau</i>										
<i>ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;</i>										

În ceea ce privește serviciul public de televiziune, în raportul de activitate din 2008 al SRTV se menționează că:

- *TVR a respectat cu strictețe spațiile alocate programelor destinate minorităților etnice din România pe cinci canale ale sale;*
- *În perioada 2005-2008 la Televiziunea Română nu au fost înregistrate petiții sau sesizări cu privire la criteriul de discriminare „limbă”. Televi-*

ziunea Română respectă întocmai prevederile din Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare.

La TVR funcționează o *Secție maghiară* și o *Secție Emisiuni pentru alte minorități*.

Secția maghiară a produs în 2008, conform raportului de activitate, 248 de ore de emisie. Conform grilei prezentate în Anexa 1. TVR difuzează săptămânal aproximativ 280 de minute de emisiune în limba maghiară, pe următoarele posturi: TVR1 (125 minute), TVR2 (52 minute), TVR3 (48 minute), TVR Cultural (28 minute). Bilunar sunt transmise pe TVR Internațional cca. 55 de minute în limba maghiară.

Emisiunile difuzate în limba maghiară sunt în cea mai mare parte producții proprii, realizate în premieră, mai puțin programele prezentate pe TVR Cultural și TVR Internațional care reprezintă selecții ale programelor produse și difuzate pe TVR1, TVR2 și TVR3.

Acestor producții li se adaugă producțiile studiourilor teritoriale ale TVR în limba maghiară: TVR Cluj, TVR Târgu-Mureș și TVR Timișoara.

Raportându-ne la textul Cartei și angajamentul autorităților române de a facilita crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limba maghiară, această dispoziție nu este până în acest moment satisfăcută prin serviciile publice.

Spre deosebire de radio, unde există mai multe posturi locale private de limba maghiară, în cazul televiziunii, date fiind costurile mult mai mari de funcționare a unei stații TV, numărul de inițiative private este mult mai mic. Posturi private de televiziune în limba maghiară există doar la nivel local, în ariile cu populație preponderent maghiară și reprezintă mai degrabă canale informative ale difuzorilor de cablu, cu anunțuri de interes local și o foarte redusă producție editorială proprie. În mare parte, nevoile sunt acoperite prin preluarea canalelor de limbă maghiară – din Ungaria sau internaționale – prin serviciile de televiziune prin cablu.

Punctul ii. al acestui subparagraf – referitor la opt dintre cele 10 limbi din Partea a III-a a Cartei – este acoperit în practică prin emisiunile difuzate de canalele TVR.

Până la înființarea canalului TVR3, în octombrie 2008, *Secția Emisiuni pentru Alte Minorități* realiza emisiuni doar în limba română despre comunitățile etnice din România, iar studiourile teritoriale din Cluj și Timișoara produceau și emiteau pe frecvență regională (splitare pe TVR2) emisiuni săptămânale în limbile maghiară, germană, sârbă și romani. Prin crearea TVR3, aceste emisiuni au fost introduse în grila de programe a noului canal, putând fi astfel urmărite în întreaga țară, nu numai în aria de acoperire a studioului regional care a produs emisiunea respectivă. Acestor emisiuni li s-au adăugat la TVR3 alte nouă emisiuni săptămânale în limbile: bulgară, croată (realizate de TVR Timișoara), rusă, turcă, tătară, greacă (realizate de studioul central), cehă, slovacă și ucraineană (realizate alternativ de TVR Cluj și TVR Timișoara). Timpii de emisie pentru fiecare limbă sunt prezentați în Anexa 1.

Emisiunile difuzate reprezintă exclusiv producție proprie TVR și sunt realizate în limbile minoritare și transmise cu subtitrare în limba română. Cu excepția emisiunilor în limba sârbă, pentru care TVR are angajați proprii, toate celelalte emisiuni sunt realizate cu sprijinul unor colaboratori externi. Deși există o legătură între echipele de redacție ale acestor emisiuni și organizațiile

minorităților naționale, reprezentanți ai acestor organizații își exprimă dorința unei colaborări mai apropiate, în special în cazurile în care comunitatea este relativ izolată geografic de locațiile studiourilor de producție.

Nu există date cu privire la existența unor emisiuni în limbile acestor minorități în cadrul posturilor TV private.

Emisiunile TVR1 au o acoperire geografică de 98%, iar cele de pe TVR2 de circa 80%. Din această perspectivă una dintre mizele programării emisiunilor în limbile minorităților este de a avea timp cât mai semnificativi pe aceste posturi. Posturile cu transmisie prin satelit pot fi recepționate prin antenă parabolică individuală sau prin operatorii de TV cablu, acestea acoperind cca. 70% din teritoriul României.

Dintre emisiunile pentru minorități, doar cele difuzate pe TVR internațional sunt la acest moment disponibile și pentru vizionare prin internet. Secția Maghiară a TVR are în plan un proiect de realizare a unei arhive *online* a tuturor emisiunilor.

Se face remarcată lipsa unui angajament prin acest subparagraf față de limba germană, aspect surprinzător dat fiind faptul că televiziunea română alocă timp de emisie semnificativ în această limbă. În cadrul Departamentului minorități al TVR funcționează *Secția germană*, care produce cca. 140 de minute de program în limba germană și emite cca. 215 minute săptămânal, pe 5 canale ale serviciului public.

Paragraful 1, Subparagraful d.

	Limbulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>d. să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;</i>										

Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005 privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală, menționează în Art. 8., paragraful 2, între criteriile de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe: „c) protejarea (...) culturii și a limbilor minorităților naționale”. Putem afirma că prin acest document este oferită o garanție cu privire la respectarea prevederilor Subparagrafului d.

Considerăm că este necesară o analiză a conținutului producțiilor audiovizuale difuzate, precum și a relevanței lor pentru publicul adresat și pentru protecția lingvistică a limbilor regionale și minoritare.

În ceea ce privește conținutul programelor radio, în cea mai mare parte, emisiunile transmise de posturile publice reprezintă producție proprie. Acestea sunt materiale jurnalistice, de la buletine de știri, la materiale informative, educative și de divertisment. Între genurile mai rar întâlnite în grila de programe, în special ca producții proprii se numără teatrul radiofonic. Radio Cluj a înregistrat și difuzat în 2008 un spectacol de teatru radiofonic în limba maghiară.

Pachetul de programe pentru minoritățile etnice al Societății Române de Radiodifuziune include materiale radio prin care SRR intenționează (conform raportului de activitate) să cultive limba și valorile culturale ale minorităților naționale, tradițiile și obiceiurile acestora, să prezinte viața și preocupările comunităților etnice integrate în ansamblul societății românești. Programele, produse în București, sunt realizate de o redacție specializată, Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană, aflată în sediul central al SRR, care produce emisiuni în limbile maghiară și germană, preluate apoi și de posturile regionale de radio Târgu-Mureș, Cluj și Timișoara. Redacția emisiunilor în limbile maghiară și germană realizează săptămânal 380 de minute în limba maghiară și 370 de minute în limba germană. Emisiuni în limbile minorităților naționale produc și difuzează posturile regionale Cluj, Constanța, Iași, Reșița, Târgu-Mureș și Timișoara. În realizarea acestor emisiuni, redactorii se consultă cu reprezentanți și organizații ale minorităților. Există și colaborări cu studiourile publice din Ungaria, Slovacia, Ucraina, Serbia, Croația, Slovenia pentru realizarea în comun a unor emisiuni.

Posturile de radio comerciale transmit muzică, emisiuni interactive fiind în general populare la public. În funcție de specificul și aria de acoperire a postului, acestea sunt obligate să transmită⁵ și producții proprii cu informații de interes local.

În producția de emisiuni în limba maghiară un rol important îl are activitatea postului Erdély FM care constă în primul rând în crearea programelor de interes public pentru posturile de radio comerciale cu limba de difuzare maghiară. Aceste emisiuni sunt preluate și difuzate de posturi private cu difuzare locală din diferite zone ale țării – în special județele Mureș, Harghita, Covasna, Cluj, Hunedoara – asigurând astfel o distribuție geografică largă a acestor emisiuni al căror conținut se adresează în special publicului educat.

În ceea ce privește tipul de materiale audiovizuale difuzate de Televiziunea Română în limbile minorităților, acestea sunt determinate în bună măsură de timpii de emisie alocați și frecvența difuzărilor:

Structura emisiunilor în limba maghiară: buletin informativ, difuzat săptămânal, (10%); publicistică/infotainment – reportaj, *talk-show*, discuții cu moderator (30%); artă și cultură – documentare, interviuri, religie (25%); divertisment – muzică, dans, umor, scenete, spectacole (25%); știință și educație – documentare, interviuri, discuții (10%).

5 Prin Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 403/30 iunie 2005, <http://www.cna.ro/Decizia-nr-403-din-30-iunie-2005.html> (accesat la 11.08.2009)

Emisiunile în limba germană includ: reportaje, documentare, interviuri, divertisment etc.

Structura emisiunilor în limbile celorlalte minorități: buletin informativ – cronici săptămânale de evenimente (10%); publicistică/*infotainment* – reportaje (35%); artă și cultură – documentare, interviuri (20%); divertisment – muzică și dansuri tradiționale (10%); educație – școală, interviuri (10%); religie – (10%).

Emisiunea magazin în limba maghiară a TVR include și o scurtă rubrică dedicată vorbirii corecte a limbii. Pe lângă emisiunile standard, cu ocazia sărbătorilor, există programe speciale care, în cazul transmisiunilor în direct, implică timpi de emisie suplimentari.

Există studiouri de producție TV independentă la nivel profesionist doar în limba maghiară. Conform declarațiilor reprezentantului TVR, pe baza unor parteneriate, TVR primește dreptul de difuzare a unor materiale TV realizate de aceste studiouri, în special filme documentare. În schimb, TVR are posibilitatea de a oferi acestor producători materiale din arhiva proprie, care conține emisiuni realizate începând cu 1969.

Conform mențiunilor din raportul de activitate, TVR a rezervat un spațiu de emisie pentru difuzarea săptămânală pe canalul TVR 3 a unui film artistic din statele de proveniență a minorităților naționale, cu subtitrare în limba română. Programele în limbile minorităților nu includ aproape deloc componente de interacțiune cu publicul. Singurele căi prin care redacțiile primesc *feedback* de la public sunt scrisorile (și în unele cazuri *e-mail*-uri, telefoane și SMS-uri). Sunt în felul acesta cunoscute (parțial) doar părerile telespectatorilor existenți, rămânând complet necunoscute părerile și nevoile celor care sunt parte a publicului țintă al acestor emisiuni, dar care nu se numără între cei care le urmăresc. TVR a semnat sau urmează să semneze acorduri de colaborare (schimb de emisiuni, filme artistice, documentare, reportaje etc.) cu televiziunile publice din Albania, Bulgaria, Cehia, Croația, Germania, Grecia, Israel, Macedonia, Rusia, Serbia, Slovacia, Turcia, Ucraina și Ungaria.

În ceea ce privește audiența emisiunilor TV pentru minorități, ea este una scăzută, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR fiind justificată prin misiunea publică a SRTV și nu prin cotele de interes ale publicului. Emisiunile difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii.

Nu există studii speciale cu privire la nevoile vorbitorilor limbilor minoritare în relație cu tipul de programe mass-media – format, teme de interes, durată, oră de difuzare etc.

Pentru toate aceste emisiuni există și un număr, redus, de telespectatori nevorbitori ai limbilor minoritare respective, pentru care vizionarea este facilitată prin subtitrările în limba română. Acest public este într-o oarecare măsură format din cei interesați de temele specifice minorităților naționale sau de limbile vorbite de acestea. O altă parte a acestui public reprezintă însă receptori pasivi – în special populația din zona rurală care nu are acces la o gamă largă de posturi TV.

Paragraful 1, Subparagraful e.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>e. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare;</i>										

O parte dintre comunitățile reprezentând minorități naționale au publicații în limba maternă (unele cu conținut bilingv) îngrijite de organizațiile respective ale minorității. O listă a acestor publicații este prezentată în Anexa nr. 3. Acestea sunt în general reviste cu apariție săptămânală, lunară și chiar trimestrială, care acoperă subiecte legate de cultura, obiceiurile și limba comunităților. O parte a organizațiilor minorităților mici editează separat și o publicație literară în limba maternă. Aceste publicații sunt în general finanțate prin fondurile pe care organizațiile minorităților le primesc de la Departamentul pentru Relații Interetnice. Apărute în tiraje reduse, de la câteva sute la 1.500 de exemplare, aceste reviste sunt în general distribuite gratuit în comunități prin intermediul lăcașelor de cult, al școlilor cu predare în limba maternă, prin primării și filiale ale organizațiilor minorităților.

Se poate vorbi însă de presă scrisă periodică – cotidiană sau săptămânală – doar în cazul limbii maghiare și germane.

În limba maghiară sunt publicate și difuzate național ziarul Românai Magyar Szó (apare la București) și cotidianul Krónika (apare la Cluj-Napoca). Cotidiane județene: Szabadság – Cluj, Nepüjság – Târgu-Mureș, Hargita Nepe – Miercurea Ciuc, Háromszék – Sfântu Gheorghe, Friss Újság – Satu Mare, Bihari Napló – Oradea, Nyugati Jelen – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara). Acestora li se adaugă săptămânalele: Brassói Lapok – Brașov, Erdélyi Napló – Cluj, Erdélyi Riport – Oradea, Új Szó – Timișoara. Tirajele acestor publicații sunt în general în jur de 6.000 de exemplare.

Presa în limbile minorităților, așa cum e cazul și în domeniul audiovizual, nu funcționează după principii de piață decât în cazul unor publicații din Secuime, unde practic acestea nu au statut de presă minoritară. În afara acestui spațiu însă, veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Din punctul de vedere al numărului de publicații în limba maghiară situația este satisfăcătoare pentru reprezentanții etniei, problemele sunt identificate la nivel calitativ. Experții mass-media consultați remarcă drept caracteristică a presei de limbă maghiară o vulnerabilitate a acestor publicații la influențe de natură politică.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic a mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiane județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiști ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

În limba germană apare la București Allgemeine Deutsche Zeitung (cinci apariții pe săptămână), cu difuzare națională și săptămânalele Hermannstädter Zeitung – Sibiu, Banater Zeitung – Timișoara, Karpaten Rundschau – Brașov. Aceste reviste au un tiraj de 2.000-3.000 de exemplare și sunt finanțate în principal prin fonduri de la Departamentul pentru Relații Interetnice și alte granturi atrase de organizațiile germane. În cazul limbii germane există mai mulți vorbitori ai limbii decât membrii ai minorității propriu-zise, audiența presei fiind formată și din cei care nu au limba germană ca limbă maternă. Din punct de vedere redacțional, aceste publicații sunt interesate să deservească în special membrii etniei germane, cu materiale informative și formative legate de realitatea comunității.

Paragraful 1, Subparagraful f.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>f.i. să acopere costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare;</i>										

Acest subparagraf se aplică, prin punctul i., exclusiv pentru limbile maghiară și germană. Conform *Art. 10 din Legea 282/2007*, dispozițiile art. 11 paragraful 1 subparagraful f) (i) din Cartă se vor aplica în concordanță cu prevederile Legii nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune, republicată, cu modificările ulterioare.

Data fiind specificarea făcută prin lege, aceste dispoziții se aplică în relație cu serviciile publice de radio și televiziune.

Societatea Română de Televiziune include, în studioul său central, două secții dedicate emisiunilor în limba germană și maghiară.

Paragraful 1, Subparagraful g.

	Limba bulgară	Limba cehă	Limba croată	Limba germană	Limba maghiară	Limba rusă	Limba sârbă	Limba slovacă	Limba turcă	Limba ucraineană
<i>g. să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.</i>										

Prin Subparagraful g. autoritățile române își asumă, pentru toate cele 10 limbi minoritare menționate în Partea a III-a a Cartei să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului instituțiilor mass-media care dezvoltă conținut în limbile regionale sau minoritare.

Este aici relevant de menționat care este situația actuală a jurnaliștilor care realizează materiale de presă în limbile minoritare. După cum aflăm de la reprezentanți ai TVR, doar o mică parte dintre realizatorii de emisiuni în limbile minorităților sunt angajați ai SRTV. Acest lucru se datorează pe de o parte faptului că aprobarea schemei de personal se face la nivel central, cât și numărului mic de vorbitori ai unora dintre limbi. O mare diferență este între situația emisiunilor în limbile minoritare care au existat în grilele TVR și înainte de 2008, unde există angajați specializați și o experiență de lucru, și cea a emisiunilor nou introduse o dată cu apariția TVR3. În aceste cazuri emisiunile sunt realizate de colaboratori care nu sunt specializați în presă audiovizuală. Deci, dacă vorbim de nevoia de specializare a resurselor umane din echipa de redacție, trebuie urmărite două aspecte: dezvoltarea profesională în domeniul jurnalistic și o foarte bună stăpânire a limbii respective.

Pe lângă redactori, în special în audiovizual, o formare specială este necesară și pentru o parte a personalului tehnic (ex. editori, cameramani) și pentru traducători, în cazul emisiunilor difuzate la TVR unde există obligativitatea subtitrării emisiunilor. Din datele obținute, doar redacțiile emisiunilor de limbă maghiară și germană au vorbitori ai limbilor respective în echipa tehnică, în cazul celorlalte limbi minoritare personalul de suport nu stăpânește limba în care sunt produse emisiunile.

La acest nivel o contribuție semnificativă o au organizațiile minorităților naționale, care, în cele mai multe cazuri, au făcut posibilă participarea unor membri ai etniei la cursuri de jurnalism, dar și la cursuri de limbă, în țara în care limba respectivă reprezintă limba oficială.

O problemă semnalată de reprezentantul comunității ucrainene, limbă care se vorbește în diverse dialecte în diferitele zone ale țării, este aceea a dialectului folosit în emisiunile audiovizuale. Posturile de radio și televiziune angajează vorbitori ai limbilor minoritare pentru realizarea de emisiuni, însă nu dețin competența de a verifica nivelul și calitatea limbii vorbite de către aceștia. De aceea, organizațiile minorităților atrag atenția asupra necesității colaborării între canalele mass-media și catedrele de filologie în care se studiază la nivel universitar aceste limbi. Unele dintre aceste limbi sunt obiect de studiu universitar în cadrul facultăților de litere, în aceste cazuri, planul de învățământ incluzând și cursuri de scriitură de presă sau media.

Structuri asociative ale jurnaliștilor de limbă minoritară există doar în cazul presei de limba maghiară – Uniunea Jurnaliștilor Maghiari din România și, mai recent, o asociație a jurnaliștilor romi. În aceste foruri se discută aspecte legate de deontologie, temele prioritare ale comunității și sunt, uneori, organizate cursuri pentru jurnaliști.

La nivel de studii universitare (licență) finanțate de stat, Universitatea Babeș-Bolyai, include, în cadrul Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, o Facultate de Jurnalistică cu secții în limba germană (9 locuri) și maghiară (12 locuri).

Există și locuri speciale pentru minorități la catedrele de Jurnalistică ale unor universități publice, însă, în aceste cazuri studiul materiilor jurnalistice se face în limba română. De exemplu, Universitatea Andrei Șaguna din Constanța alocă la Facultatea de Jurnalism un loc pentru studenți de etnie turcă. Mai multe universități alocă locuri suplimentare pentru studenții romi.

Între obiectivele pentru anul 2009, Televiziunea Română a inclus și organizarea de cursuri de perfecționare pentru colaboratorii care realizează noile emisiuni în limbile minorităților naționale la TVR3.

Organizații neguvernamentale, în special Centrul pentru Jurnalism Independent, oferă numeroase cursuri și programe de pregătire și specializare pentru jurnaliști, deși în prezent nu mai derulează cursuri speciale pentru jurnaliști care scriu în limba minorităților naționale. Specialiștii din organizațiile mass-media apreciază însă că provocarea nu este atât aceea de a forma jurnaliști într-o anumită limbă, ci aceea de a forma aceste cadre pentru a fi buni jurnaliști în raport cu standardele mass-media generale. Miza fiind astfel creșterea calității produsului jurnalist, indiferent de limbă.

2. Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și de televiziune ale tarilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limba regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau a siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii crimei, al protecției sănătății sau a moralei, al protecției reputației sau a drep-

turilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, sau pentru garantarea autorității și a imparțialității puterii judecătorești.

Paragraful 2 al Articolului 11 al Cartei este preluat în egală măsură pentru toate limbile incluse în Partea a III-a. În ceea ce privește punerea în practică a acestui paragraf putem afirma că nu există în România restricții legate de recepția directă de emisiuni radio-TV sau de difuzarea de materiale de presă scrisă în limbile regionale și minoritare.

În conformitate cu *Legea nr. 504/2002 – Legea Audiovizualului*, Art. 82, alineatul (4), *în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective*. Aceeași lege reglementează condițiile de retransmisie a programelor de radio și televiziune difuzate pe teritoriul altor țări, care în principiu poate fi realizată în baza unei autorizări prealabile din partea Consiliului Național al Audiovizualului. Retransmisia de programe din țări ale Uniunii Europene (care nu sunt supuse unor restricții în țara de proveniență) și a celor din state cu care România a încheiat un acord internațional de liberă retransmisie în domeniul audiovizualului este liberă și nu necesită o autorizare prealabilă.

Este relevant de menționat aici faptul că în unele zone, operatorii de televiziune prin cablu includ în pachetele de programe pe care le oferă abonaților lor și canale ale țărilor învecinate, facilitând astfel accesul populației vorbitoare a acestor limbi de pe teritoriul României la programe TV în limbile materne ale minorităților etnice.

Ca studiu de caz, am solicitat unui operator de TV cablu informații despre modul de preluare și redare prin cablu a posturilor TV de limba maghiară în cazul județului Harghita, județ în care populația maghiară reprezintă 84,61 %:

- În momentul de față compania oferă două tipuri de transmisii: transmisia analogică și cea digitală. În cadrul transmisiei analogice, din 57 de canale, sunt difuzate 14 canale în limba maghiară și 11 canale cu voce maghiară. Pentru transmisiile digitale există 3 pachete de programe (*Small, Medium, Large*) în funcție de preferințe și de preț. Pentru cel mai mic pachet (*Small*) abonatul primește 60 de canale. Pachetul mediu cuprinde canalele din pachetul *Small* + 48 canale din care 5 canale sunt în limba maghiară și 13 canale cu voce maghiară. Pachetul de bază oferă un singur canal în limba maghiară, Televiziunea Duna.
- Există un pachet adițional opțional, special pentru telespectatorii maghiari: Pachet UPC Pannonia, care cuprinde 10 canale în limba maghiară (Film+, Film +2, Poen, Sorozat+, Reflektor, Cool TV, RTL Klub, Sportklub, Sportklub+, DoQ).
- Canalele în limba maghiară sunt preluări din Ungaria, iar canalele cu voce maghiară sunt canale internaționale.
- Există și un canal local, Televiziunea Digital, care difuzează emisiuni doar în limba maghiară.
- Politica operatorului de cablu cu privire la limba de difuzare în județul Harghita se modifică în funcție de componența etnică. În localitățile unde populația maghiară depășește 90%, de exemplu Odorheiu-Secuiesc, limba de difuzare a posturilor internaționale (*Discovery, Animal Planet* etc.) este limba maghiară.

Membrii minorităților care locuiesc în zonele de graniță urmăresc cel mai adesea emisiunile radiourilor și televiziunilor din țara mamă. Reprezentantul comunității de ruși lipoveni menționează existența unor dificultăți în preluarea de emisiuni ale televiziunilor de limbă rusă din afara țării de către operatorii de cablu, dificultăți care nu țin de dreptul de transmisie al emisiunilor, ci de condițiile impuse de Consiliul Național al Audiovizualului.

3. Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

Acest paragraf, asumat pentru toate limbile regionale și minoritare din Partea a III-a a Cartei, implică asigurarea reprezentării vorbitorilor acestor limbi în structurile publice de reglementare a activității mass-media.

Un astfel de organism este Consiliul Național al Audiovizualului (CNA). CNA este unica autoritate de reglementare în domeniul programelor audiovizuale, o instituție publică autonomă aflată sub control parlamentar, condusă de un consiliu format din 11 membri. Aceștia sunt numiți, pentru un mandat de șase ani, de Parlamentul României, la propunerea Senatului (3), a Camerei Deputaților (3), a Președintelui României (2) și a Guvernului (3). Deși legea de reglementare a activității CNA (Legea Audiovizualului) nu prevede în mod explicit prezența unor reprezentanți ai minorităților naționale sau ai vorbitorilor limbilor minoritare în componența Consiliului, de-a lungul istoriei de funcționare a acestui organism acesta a inclus cel puțin un membru aparținând minorităților naționale.

În ceea ce privește guvernarea serviciilor publice de radio și televiziune, *Legea nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune* prevede în Art. 19 că membrii Consiliilor de Administrație ale celor două instituții sunt desemnați de Parlament, grupurile parlamentare ale minorităților naționale fiind abilitate pentru nominalizarea unui membru pentru aceste consilii. Prin aceeași lege, Art. 35, se prevede că, în cazul în care studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Internetul – un mijloc de comunicare nereglementat de Carta limbilor regionale și minoritare

Una dintre criticile aduse în special de experții din domeniul mass-media este aceea că textul Cartei nu face referire la internet. Fără îndoială internetul ridică o serie întreagă de probleme: este un canal nereglementat sau foarte puțin reglementat, autenticitatea și corectitudinea informației *web* este greu de verificat etc.

Cu toate acestea, odată cu creșterea și diversificarea utilizării internetului numărul consumatorilor constanți de mass-media *online* crește la rândul său, relevanța acestui canal pentru facilitarea accesului vorbitorilor unei limbi minoritare sau regionale la conținut mass-media – presă scrisă, audio și video – devenind de necontestat.

Rata de penetrare a internetului în România a ajuns în martie 2009 la 33.4 % din totalul populației, reprezentând 7.430.000 de utilizatori, conform datelor Internet *World Stats*⁶. Iar rata de creștere a utilizării internetului pentru perioada 2000-2008 este de peste 800%, una dintre cele mai ridicate din Europa.

Internetul oferă posibilitatea delocalizării accesului la conținut, un *web-site* fiind – în lipsa unor restricții tehnice sau a cenzurii – accesibil din orice loc din lume. Acest lucru comportă pentru livrarea de conținut mass-media în limbile minoritare și regionale pe de o parte un avantaj, acela de a face posibilă accesarea unor publicații din țările învecinate care utilizează aceste limbi și pe de altă parte dezavantaje legate de relevanța informației pentru comunitatea locală.

Costurile de dezvoltare a unor publicații sau canale mass-media *online* sunt scăzute în comparație cu mass-media tradițională.

Având în vedere aceste considerente, încurajarea publicațiilor *online* – portaluri informative sau ediții *online* ale unor publicații scrise, radiouri *online* și posturi TV *online* sau *site-uri web* care să permită vizionarea *online* a unor emisiuni TV ar trebui să fie o componentă a strategiilor prin care un stat își asumă să ofere protecție și sprijin limbilor minoritare și regionale.

În ceea ce privește utilizarea în prezent a internetului pentru a oferi sau facilita în România accesul la conținut mass-media în limbile regionale sau minoritare, putem spune că o mai mare conștientizare a potențialului acestui canal există la nivelul inițiativelor private.

Aproape toate posturile de radio comerciale de limbă maghiară pot fi ascultate online. Portalul mass-media de limbă maghiară Transindex – www.transindex.ro – are o audiență de circa 12.000 de vizitatori unici pe zi, aproximativ dublu față de tirajele cotidianelor de limba maghiară.

O parte dintre comunitățile mici, în special cele care nu sunt grupate fizic în același spațiu, conștientizând necesitatea ca vorbitorii acestor limbi să aibă acces la produsele mass-media realizate în limba maternă – mai ales în condițiile în care acestea sunt puține/timpuri scurte de emisie și difuzate la ore mai puțin favorabile populației active – au dezvoltat pagini de *web* pe care arhivează tot conținutul mass-media în limba respectivă – de la articolele din reviste, până la emisiunile de radio și TV.

Concluzii și recomandări

1. Considerații generale

Pentru implementarea „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare” România nu a adoptat alte acte normative decât cele aflate deja în vigoare. Astfel, la momentul elaborării Legii 282/2007 angajamentele din Cartă au fost astfel preluate încât respectarea lor să fie asigurată prin legislația existentă. Prin ratificarea Cartei, România asigură protecția drepturilor lingvistice printr-un instrument european care este mult mai stabil decât legislația internă, vulnerabilă politic, oferind practic o dublă protecție.

6 <http://www.internetworldstats.com/stats9.htm#eu>, (accesat la 16.08.2009)

Beneficiile ratificării Cartei sunt diferențiate în funcție de limbi. Limbile cu un număr mare de utilizatori se bucură, datorită mecanismelor de implementare și monitorizare a Cartei, de îmbunătățiri cum ar fi dezvoltarea în cadrul diferitelor ministere a unor instrumente statistice, formulare, o mai mare atenție la punerea în practică a drepturilor garantate de lege. În cazul minorităților mici există numeroase cazuri în care membrii comunităților nu mai vorbesc curent limba maternă și o parte a drepturilor lingvistice garantate de Cartă rămân nevalorificate.

La acest nivel o primă critică adresată autorităților române de către specialiștii consultați este aceea că adoptarea Cartei nu a fost urmată de o campanie publică de informare și promovare a prevederilor acestui document, astfel încât și membrii comunităților să fie conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice, dar și pentru ca instituțiile publice abilitate cu asigurarea implementării prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite.

Partea a doua a Cartei definește principii generale de protecție lingvistică pe care țara semnatară se angajează să le respecte pentru ansamblul limbilor minoritare și regionale. Partea a treia, aplicabilă unui număr de 10 limbi, extinde și particularizează aceste drepturi. Există solicitări din partea comunității tătare de a schimba încadrarea limbilor vorbite de membrii lor din partea a doua, în partea a treia.

2. Observații referitoare la implementarea dispozițiilor Cartei în domeniul mijloacelor de comunicare

În general este agreat că dintre toate capitolele Cartei, domeniul mass-media este cel care ridică cele mai puține probleme de implementare. Pe baza analizei prezentate mai sus putem afirma că, în cea mai mare parte, România respectă angajamentele asumate de protecție a limbilor minoritare și regionale prin mijlocele de comunicare în masă.

Există însă o serie de aspecte care pot fi optimizate sau a căror situație actuală nu confirmă o asumare completă a Cartei.

Un aspect adus în discuție de reprezentanții minorităților este acela că prevederile Cartei sunt de ordin general, și nu oferă indicatori ai implementării acesteia – număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut. De exemplu, în cazul minorității maghiare, care reprezintă 6,7% din populația țării, timpul alocat de posturile televiziunii publice pentru emisiuni în limba maghiară ajunge în jur de 4% din timpul total de emisie.

La nivelul numărului de publicații și emisiuni radio-TV situația mass-mediei în limbile minorităților naționale este bună. Pentru aproape toate limbile incluse în Cartă există atât presă scrisă, cât și producție audiovizuală. Dacă în general tirajele revistelor par a fi satisfăcătoare în raport cu cererea, în cazul emisiunilor de radio și TV adresate minorităților mici, timpii de emisie de 5-20 de minute lunar nu au cum să asigure condițiile protecției limbii.

Cea mai substanțială critică adusă protecției oferite prin prevederile Cartei este cea legată de calitatea și relevanța presei în limbile minoritare.

Mass-media în limbile minorităților nu funcționează – cu mici excepții privind publicații din zonele unde minoritatea maghiară reprezintă populația

majoritară – după principii de piață. Acesta este o situație caracteristică pentru presa în limbile minoritare în aproape toate țările semnatare ale Cartei.

Veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Acest lucru impune o conștientă asumare din partea autorităților a rolului de co-finanțator al acestui segment de presă. În România o mare parte a presei scrise este sprijinită financiar, prin intermediul organizațiilor minorităților naționale, de Departamentul pentru Relații Interetnice. Zona audiovizuală este susținută prin serviciile publice de radiodifuziune și televiziune. În cazul mass-mediei private între sursele de finanțare se află și fonduri publice din țara mamă a respectivei minorități, oameni de afaceri din comunitate etc. În practică, această dependență financiară generează atât instabilitate – în unele cazuri regularitatea apariției unor publicații nu poate fi respectată – cât și vulnerabilitate la influențe politice sau interese economice. Rolul de „câine de pază” al mass-mediei este în cazul acestui segment de presă nonexistent sau foarte slab.

În cazul presei de limba maghiară, singura limbă minoritară cu o presă dezvoltată în sensul unei oferte mai largi pe fiecare segment media – mai multe publicații cotidiene și săptămânale, mai multe posturi de radio – situația este altfel nuanțată. Se simte la nivelul agendei editoriale o influență de natură politică, aflată în directă corelație cu structura acționariatului și sursele de finanțare, existând voci opuse în organe media diferite, însă subsumate direcțiilor politice din interiorul comunității maghiare.

Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă maghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiene județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orașenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiștii ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică.

Numărul redus de vorbitori ai unei limbi este un alt factor determinant pentru o presă care nu poate funcționa după principiile de piață. Tirajele publicațiilor și audiența emisiunilor radio și TV pentru minorități sunt scăzute. Tirajele publicațiilor sunt între câteva sute și 1.500 de exemplare pentru revistele editate de organizațiile minorităților, și cca. 2.000-6.000 de exemplare pentru publicațiile de limbă maghiară. Emisiunile în limbile minorităților difuzate pe TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii. Astfel, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR și SRR este justificată prin misiunea publică a acestor instituții și nu prin cotele de interes ale publicului.

Având în vedere obiectivul principal al Cartei, de a asigura protecția și dezvoltarea limbilor minoritare și regionale, probabil cel mai critic aspect este acela al conținutului producției de presă în aceste limbi și a nivelului de corelare a acestui conținut la realitatea socială a vorbitorilor. O limbă nu poate supraviețui în lipsa vorbitorilor ei, iar cultivarea utilizării limbii la un vorbitor nu poate face abstracție de interesele și nevoile acestuia. Iar din această per-

spectivă situația actuală a mass-mediei în limbile minorităților în România nu este una fericită.

Cauzele acestei relevanței scăzute a conținutului mass-media pentru vorbitorii limbilor minoritare sunt multiple. În primul rând, menționăm calitatea slabă a producțiilor, generată de lipsa de calificare jurnalistică a celei mai mari părți a echipelor redacționale. Din nou, excepția este presa în limba maghiară unde se poate vorbi fără rezerve de performanță profesională. Nivelul calitativ este influențat, pe de altă parte, și de standardele în general scăzute din sectorul mass-media în România. În al doilea rând, pentru a livra unui consumator media informații cât mai relevante, stabilirea agendei editoriale trebuie să fie făcută în strânsă legătură cu evenimentele de pe agenda comunității în care acesta trăiește. Iar din acest punct de vedere, este problematic faptul că editarea se face în general din locații centrale și regionale. Radioul și televiziunea publice au corespondenți colaboratori în câteva orașe din țară, însă bugetele reduse nu permit o mare mobilitate a echipelor de redacție. În al treilea rând, în cazul producțiilor radio și TV (cu excepția limbii maghiare) mai apar trei factori determinanți pentru tipul de conținut media – timpii de emisie, periodicitatea difuzării și orele de difuzare. În condițiile unor timpi reduși de emisie, cu o periodicitate săptămânală, bilunară sau lunară, se restrânge considerabil plaja de genuri jurnalistice care pot fi abordate – nu pot fi programate buletine de știri, emisiuni în direct etc. Din cauza orelor de difuzare mai puțin avantajoase – stabilite pe criteriile audienței reduse – populația activă nu reprezintă decât o mică parte a audienței acestor emisiuni. Subiectele abordate rămân astfel de natură generală, legate în special de cultură, tradiții, evenimente culturale sau religioase, și mai puțin axate pe informare și analiză economică, politică și socială. Mai trebuie luate în calcul, când vorbim de relevanța scăzută a mass-mediei în limbile minoritare și bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii, buni cunoscători ai acestora, lucrând cu voluntari sau colaboratori care nu stăpânesc în mod necesar corect limba, precum și lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții.

3. Recomandări

- Dată fiind competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritate la capitolul mijloace de comunicare, o posibilă soluție ar fi **dezvoltarea unui grup consultativ format din experți ai mass-mediei** – publice și private – cu apariție/difuzare în limbile minorităților;
- **Realizarea unor studii de audiență și cercetări** cu privire la nevoile vorbitorilor de limbi minoritare;
- **Posibilele măsuri care pot fi adoptate pentru a sprijini îmbunătățirea mass-mediei trebuie tratate diferențiat.** Astfel, în cazul limbii maghiare o preocupare prioritară ar trebui să fie legată de încurajarea acestor mecanisme care să contribuie la dezvoltarea diversității de opinii reflectate în media – dezbateri publice, inițiative comune ale jurnaliștilor de limbă maghiară de a defini coduri de bune practici etc. În ca-

zul minorităților mici un aspect prioritar este acel de a genera nevoia de consum mediatic – de exemplu în cazul etniei romilor unde numărul de vorbitori ai limbii romani și de consumatori de presă este mult redus raportat la dimensiunile grupului etnic – reprezentativ pentru conservarea limbii. În cazul altor limbi minoritare optimizarea trebuie făcută în primul rând la nivelul accesibilității și relevanței, iar pentru acesta orientarea spre oportunitățile oferite de noile tehnologii este esențială. Soluția este în acest caz în implementarea de posturi/emisii de radio locale (FM) și utilizarea internetului.

- **Realizarea unor evaluări cu privire la calitatea limbilor regionale și minoritare folosite în presă** (așa cum CNA a realizat o monitorizare privind limba română);
- **Includerea internetului ca un instrument mass-media de creștere a protecției lingvistice** a limbilor minoritare și regionale;
- **Acordarea mai multor licențe de frecvențe radio FM pentru posturi de radio locale și regionale în limbile minorităților** – ca o măsură de creștere a accesului vorbitorilor acestor limbi la emisiuni în limba maternă (extinderea acoperirii geografice) și de a îmbunătăți calitatea și relevanța produselor mass-media oferite vorbitorilor (informația locală fiind de interes mass-mediei);
- **Încurajarea posturilor publice care emit în limbile minorităților naționale să arhiveze online emisiunile realizate**, pentru a face accesibile aceste conținuturi și categoriilor de public care nu poate urmări aceste programe la orele de difuzare;
- Ca perspectivă, între soluțiile care ar optimiza protecția limbilor minoritare prin mass-media, reprezentanții minorităților pe care i-am consultat propun **înființarea unui post TV special pentru emisiunile în limbile minorităților naționale** care să permită difuzarea unor buletine de știri zilnice în mai multe limbi, și a altor materiale de interes pentru vorbitorii nativi; dat fiind faptul că acest tip de canal ar putea fi transmis doar prin satelit (acoperind circa trei sferturi din teritoriul țării), acest post ar trebui să funcționeze în paralel cu menținerea emisiunilor pe TVR1, care este recepționat de aproape toată populația;
- La un al doilea nivel, o măsură utilă din partea autorităților este **realizarea sau facilitarea realizării unui portal în care aceste emisiuni (sau link-uri la acestea) să fie centralizate și arhivate**. Această măsură ar contribui și la dezvoltarea unei baze de date valoroase cu privire la mass-media în limbile minorităților și la evenimentele și temele comunităților etnice din România.

Raportul de față a analizat modul în care este pus în practică în România setul de prevederi referitoare la mass-media al Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, ratificat prin lege de Parlamentul României. Dat fiind că prevederile Cartei referitoare la mijloacele de comunicare sunt de ordin general și nu oferă indicatori clar definiți, monitorizarea a analizat câteva aspecte specifice domeniului (număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut etc.). Astfel, raportul propune măsuri concrete de îmbunătățire a cadrului de implementare a Cartei, care ar putea conduce pe viitor inclusiv la o monitorizare mai adecvată a implementării acesteia.

Surse de informare și documentare utilizate

Surse de informare:

Recensământul populației, la <http://www.recensamant.ro/> (accesat la 05.07.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008, la <http://www.srr.ro/info/public/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf> (accesat la 7.08.2009)

Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune – 2008, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf> (accesat la 10.08.2009)

Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com> (accesat la 16.08.2009)

Publicații ale minorităților naționale, Departamentul pentru Relații Interetnice, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii, (accesat la 10.08.2009)

Interviuri realizate cu:

- 1.Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România, Nădlac, jud. Arad
- 2.Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, București
- 3.Uniunea Ucrainenilor din România, București
- 4.Uniunea Croaților din România, Carașova, jud. Caraș-Severin
- 5.Uniunea Democrată Turcă din România, Constanța, jud. Constanța
- 6.Uniunea Democrată a Tătarilor Musulmani din România, Constanța, jud. Constanța
- 7.Forumul Democrat al Germanilor din România, Sibiu, jud. Sibiu
- 8.Uniunea Bulgarilor din Banat – România, Timișoara, jud. Timiș
- 9.Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, jud. Timiș
- 10.TVR Cluj
- 11.TVR București
- 12.TVR Timișoara
- 13.TVR Târgu-Mureș
- 14.Agenția de Monitorizare a Presei
- 15.Transindex
- 16.Erdély FM
- 17.Asociația Divers
- 18.Companie de difuzare televiziune prin cablu, jud. Harghita
- 19.Asociația Jurnaliștilor Maghiari din România (MÚRE)
- 20.Consiliul Național al Audiovizualului (CNA)
- 21.Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI)

ANEXA NR. 1 - Durata emisiunilor în limbile minorităților la TVR

(Sursa: *Raportul de activitate al Societății Române de Televiziune – 2008*, la <http://www.tvr.ro/files/51452.pdf>)

1. Programarea emisiunilor în limba maghiară (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba maghiară produse de Secția Maghiară:

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR1	Kronika	Luni	15:30-17:00	90 min./75 min.	
		Marți	16:00-17:00	60 min./50 min.	
TVR2	Szieszta / Cafeneaua	Joi	15:00-17:00	60 min./52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR3	Emisiune în limba maghiară	Luni-Vineri	10:30-11:25	55 min./48 min.	Titlu generic: „Toți împreună
TVR Cultural	Kultura	Joi	19:00-19:30	30 min./28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba maghiară	Luni	14:30-15:30	60 min./55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR1, TVR 2 și TVR 3

2. Programarea emisiunilor în limba germană (nu include programele studiourilor regionale)

Tabel cu emisiunile în limba germană produse de Secția Germană:

Canal	Titlu	Ziua difuzării	Interval orar	Durata/efectiv	Observații
TVR1	Akzente	Joi	15:30-17:00	90 min./75 min.	
TVR2	Emisiunea în limba germană	Marți	15:00-16:00	60 min./52 min.	Titlu generic: „Împreună în Europa”
TVR3	Emisiune în limba germană	Luni	10:35-11:15	40 min./34 min.	Titlu generic: „Toți împreună
TVR Cultural	Emisiune în limba germană	Vineri	16:30-17:00	30 min./28 min.	Selecție din arhivă
TVR Internațional	Magazin în limba germană	Luni	14:30-15:30	60 min./55 min. Bilunar	Selecție din emisiuni de pe TVR1, TVR 2 și TVR 3

3. Programarea emisiunilor în limbile minorităților la TVR 3 (nu include emisiunile în limba maghiară)

Durata emisiunilor în limbile minorităților naționale (altele decât maghiară) la TVR3.

Luni					Marți		Miercuri		Joi		Vineri		
Minoritatea					Ore	Minoritatea	Ore	Minoritatea	Ore	Minoritatea	Ore	Minoritatea	Ore
Rromi	Germani	Rromi	Alte*	34 min.	Sârbi	20 min.	Ruși-lipov.	10 min.	Ucrainieni	20 min.	Germani	25 min.	
					Bulgari	8 min.	Turci	9 min.	Cehi	5 min.	Slovaci	9 min.	
					Croați	6 min.	Tătari	9 min.	Evrei*	9 min.			
							Greci	6 min.					
Total				34 min.	Total	34 min.	Total	34 min.	Total	34 min.	Total	34 min.	
TVR TM/TVR BUC/ TVR CLUJ/ TVR BUC					TVR TIMIȘOARA		TVR BUCUREȘTI		TVR CLUJ		TVR CLUJ/TVR TIMIȘOARA		

*Notă: Emisiunea pentru alte minorități cu frecvența lunară se realizează în limba română și reflectă evenimentele din cadrul comunităților: poloneză, italiană, armeană, albaneză, ruteană și eventual evreiască. La realizarea emisiunii pot contribui cu materiale și alte studiouri decât cel din București.

ANEXA NR. 2 – Durata emisiunilor în limbile minorităților la Radio, SRR

(Sursa: *Raportul de activitate al Societății Române de Radiodifuziune – 2008*, la <http://www.srr.ro/info/public/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>)

		Radio București	Radio Cluj	Radio Constanța	Radio Iași	Radio Timișoara	Radio Târgu-Mureș	Radio Reșița	Total minute
Limbi din Partea III a Cartei	bulgară					30			30
	cehă					30		30	60
	croată							30	30
	germană	370				840	390	30	1630
	maghiară	380	1980			840	3000	30	6230
	ruso-lipoveană			60					60
	sârbă					840		30	870
	slovacă					60		30	90
	turcă			60					60
	ucraineană		15		10	30		30	85
Limbi din Partea II a Cartei	armeană			60					60
	dialectul aromân			60					60
	greacă			60					60
	idiș				10				10
	italiană					60			60
	romani				10	30	45	30	115
	tătară			60					60

ANEXA NR. 3 – Publicații ale minorităților naționale/în limbile minorităților naționale

(Sursa: DRI, http://www.dri.gov.ro/index.html?page=cultura_publicatii)

Ziare centrale

- Romániai Magyar Szó – apare la București (în limba maghiară)
- Krónika – apare la Cluj, și este difuzat în întreaga țară (în limba maghiară)
- Allgemeine Deutsche Zeitung – apare la București (în limba germană)

Ziare județene

- în limba maghiară:
 - Szabadság – Cluj
 - Nepújság – Targu Mures
 - Hargita Népe – Miercurea Ciuc
 - Háromszék – Sfântu Gheorghe
 - Friss Újság – Satu Mare
 - Bihari Napló – Oradea
 - Nyugati Jelen – Arad (pentru județele Arad, Timiș, Hunedoara)

Săptămânale politico-economice

- în limba maghiară:
 - Brassói Lapok – Brașov
 - Erdélyi Napló – Cluj
 - Erdélyi Riport – Oradea
 - Új Szó – Timișoara
- în limba germană:
 - Hermannstädter Zeitung – Sibiu
 - Banater Zeitung – Timișoara
 - Karpaten Rundschau – Brașov
 - Debizz – București

Reviste culturale

- în limba maghiară:
 - Helikon – Cluj (săptămânal în limba maghiară)
 - A Hét – Târgu-Mureș (săptămânal în limba maghiară)
 - Látó – Târgu-Mureș (revistă literară lunară în limba maghiară)
 - Korunk – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Székelyföld – Miercurea Ciuc (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Művelődés – Cluj (revistă culturală lunară în limba maghiară)
 - Közkutatás – București (revistă pedagogică lunară)
- în limba germană:
 - Echo der Vortragsreihe – Reșița (revistă culturală lunară)
 - Der Punkt – revistă lunară pentru tineri

Publicații editate de organizațiile minorităților naționale

- Prieteneul albanezului – București, bilingv
- Ararat – București, armenii, în limba română
- Nor Ghiank – București, în limba armeană

Nasa Glas – bulgarii din Banat, revistă politică
Literaturna Miseli – bulgarii din Banat, revistă literară
Hervatska – Carașova, croații
Grancica – Carașova, croații
Dialog cu timpul – București, elenii
Elpis – București, elenii, bilingv
Realitatea evreiască – București, trilingv: română, idiș, engleză
Curier F.D.G. R. – Sibiu (publicație politică bilunară)
Siamo di nuovo insieme – Iași, italienii
Polonus – Suceava, polonezii, bilingv
Asul de Trebla – București, romii
Romanothan – București, romii
Kitej Grad – Iași, rușii lipoveni, bilingv
Zorile – București, rușii lipoveni, bilingv
Nasa reci – Timișoara, sârbii
Knijeni život – Timișoara, sârbii, revistă literară
“Naje snahy” – slovaci
“Naje snahy plus “ – slovaci, revistă literară
Karadeniz (Marea Neagră) – Constanța, tătarii turco-musulmani, bilingv
Lumea femeilor și Cas (Tânărul) – tătarii turco-musulmani
Hakses – Constanța, turcii, bilingv
Curierul ucrainean – București, ucrainenii, în limba română
Ukrainski Visnek – București, ucrainenii
Nas Holos – București, ucrainenii
Vilne Slovo – ucrainenii
Tzvonec – ucrainenii

ANEXA NR. 4 – Cadrul legislativ românesc de garantare a presei în limbile minorităților naționale

Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată, actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune

ART. 4

(1) *Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune, ca servicii publice în realizarea obiectivelor generale de informare, educație, divertisment, sunt obligate să prezinte, în mod obiectiv, imparțial, realitățile vieții social-politice și economice interne și internaționale, să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice, să promoveze, cu competența și exigența, valorile limbii române, ale creației autentice culturale, științifice, naționale și universale, ale minorităților naționale, precum și valorile democratice, civice, morale și sportive, să militeze pentru unitatea națională și independența țării, pentru cultivarea demnității umane, a adevărului și justiției.*

ART. 5

(4) *Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune trebuie să rezerve o parte din spațiul de emisie partidelor politice reprezentate în Parlament. Timpul afectat partidelor politice nu poate depăși o sutime din întregul timp de emisie săptămânal. Repartizarea timpului de emisie pe partide politice se face în raport cu ponderea reprezentanților acestora în Parlament, luându-se în calcul o unitate de timp pentru fiecare parlamentar, inclusiv pentru reprezentanții minorităților naționale.*

ART. 7

(3) *Din creația europeană difuzată cel puțin 30% va fi creație românească, inclusiv creații specifice minorităților naționale.*

ART. 15

Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune au, fiecare după profilul său, ca obiect de activitate: a) realizarea programelor de radiodifuziune sau de televiziune în limba română, în limbile minorităților naționale sau în alte limbi, cu scop informativ, cultural, educativ și de divertisment;

ART. 19

(1) *Membrii Consiliului de administrație al Societății Române de Radiodifuziune, respectiv al Societății Române de Televiziune, sunt desemnați prin votul majorității deputaților și senatorilor în ședința comună a celor două Camere.*

(2) *Listele de candidați se înaintează birourilor permanente ale celor două Camere, după cum urmează:*

a) grupurile parlamentare reunite din cele două Camere înaintează propuneri pentru 8 locuri, potrivit configurației politice și ponderii lor în Parlament;

b) Președintele României, pentru un loc;

c) Guvernul, pentru un loc;

d) personalul angajat al fiecărei societăți desemnează, prin vot secret, candidații pentru doua locuri, în cadrul unui scrutin organizat de conducerea societății respective;

e) grupurile parlamentare ale minorităților naționale, pentru un loc.

ART. 35

(2) Dacă studiourile teritoriale au și emisiuni în limbile minorităților naționale, comitetele directoare ale acestora vor cuprinde reprezentanți ai realizatorilor acestor emisiuni.

Legea nr. 504 din 11 iulie 2002 – Legea audiovizualului

CAP. 2 Consiliul Național al Audiovizualului

ART. 10

(1) Consiliul Național al Audiovizualului (...) are obligația să asigure:

f) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și limbilor minorităților naționale;

ART. 17

(1) Consiliul este autorizat:

d) să emită, în aplicarea dispozițiilor prezentei legi, decizii cu caracter de norme de reglementare în vederea realizării atribuțiilor sale prevăzute expres în prezenta lege și, cu precădere, cu privire la:

– (...) urmărirea exprimării corecte în limba română și în limbile minorităților naționale;

ART. 82

(4) În localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20% distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sunt libere la retransmisie, în limba minorității respective.

Decizii ale Consiliului Național al Audiovizualului (în baza legii audiovizualului)

Decizia nr.187 din 3 aprilie 2006 – privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual

ART. 76

În cadrul programelor de știri și dezbateri care abordează probleme de interes public privind minoritățile etnice, religioase sau sexuale se va prezenta și un punct de vedere al acestora.

Decizia nr. 403 din 30 iunie 2005 – privind aprobarea procedurii și condițiilor de acordare a licenței audiovizuale și a procedurii de eliberare a deciziei de autorizare audiovizuală

Art. 8.

(2) (...) Consiliul Național al Audiovizualului decide asupra acordării licenței audiovizuale, luând în considerare și următoarele criterii de apreciere a structurii și formatului de principiu a serviciului de programe:

(...)

c) protejarea culturii și a limbii române, a culturii și a limbilor minorităților naționale;

LEGEA nr. 3 din 28 martie 1974*** Republicată – Legea presei din Republica Socialistă România

ART. 4

În deplină concordanță cu politica partidului și statului de asigurare a unei reale egalități între toți cetățenii țării, oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare le sunt create condiții de informare și exprimare a opiniilor și prin organe de presă în limba maternă.

ANEXA NR. 5 – Ghid de interviu organizații ale minorităților

INSTRUCȚIUNI

Particularizați întrebările în funcție de minoritate (e. g. Dacă interviul este cu reprezentantul minorității tătare, întrebările ar trebui să ie reformulate pentru a preciza “în limba tătară” în loc de “în limba minorității dvs”.

Acceptați reviste, publicații pe care le primiți de la organizație, precum și notați orice referire la surse utile de resurse pentru continuarea monitorizării (eg. Persoane care pot oferi informații suplimentare, site-uri web, evenimente etc.).

Insistați asupra referirilor explicite la minoritatea pe care interlocutorul o reprezintă și, acolo unde este cazul la comparații cu alte minorități. Evitați situațiile în care informațiile sunt generale.

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I. Capitolul de media

1. Ce fel de mass-media în limba minorității dvs există (tv, radio, presă)? Exemple.

- a. Care sunt orele de difuzare și durata emisiunilor în limbile minorităților naționale? (dacă este cazul)
- b. Cum apreciați dvs. emisiunile de televiziune, de radio și presa scrisă în limbile minorităților naționale din România?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Emisiunile TV, radio, și presa scrisă sunt adecvate nevoilor comunităților naționale minoritare din România?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Ce considerați dvs. ca trebuie schimbat în conținutul emisiunilor tv, radio și în conținutul presei scrise în limbile minorităților naționale?

2. Care considerați că sunt necesitățile care trebuiesc sau pot fi acoperite de mass-media în limbile minorităților naționale? (Vă rugăm să faceți referiri la comunitatea dumneavoastră)

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Ce nu există încă în conținutul acestor emisiuni?

3. Organizația dvs. este implicată în crearea conținutului mass-mediei în limbile minorităților naționale?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: În ce constă această implicare? – Puteți da exemple?

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Organizația dvs. este implicată și în promovarea și distribuirea acestor emisiuni/publicații? – Dacă „da”, în ce fel?

4. Știți cum sunt finanțate publicațiile în limba minorității dvs.?

5. Din cunoștințele dvs., există modalități de pregătire profesională a jurnaliștilor care doresc să profeseze în limbile minorităților naționale?

- Știți cumva în ce constau aceste modalități?
- Ce fel de forme de pregătire?
- La ce nivel?
- Unde anume se poate face o astfel de pregătire și cine o finanțează?

6. Există organizații profesionale ale jurnaliștilor care profesează în limbile minorităților naționale?

- Puteți să dați câteva exemple?
- Cum apreciați activitatea acestora?

7. Există premii care să răsplătească sau să încurajeze contribuțiile aduse de oamenii de media/jurnaliști la păstrarea și dezvoltarea limbilor minorităților naționale?

8. Știți cine din comunitatea dumneavoastră urmărește emisiunile de radio, televiziune și citește presă scrisă în limbile minorităților naționale?

- Unde locuiesc?
- Ce fel de educație au?
- Ce statut social?, etc.

Dacă nu a apărut spontan în discuție până la acest punct: Interacționați cu acești consumatori de media? – Dacă „da”, în ce constau aceste interacțiuni? Ce fel e feed-back primiți?

ANEXA NR. 6 – Ghid de interviu Televiziunea Română

Bună dimineața / bună ziua / bună seara, mă numesc și sunt operator de interviu la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, România. Pentru a păstra autenticitatea informațiilor, vă propun înregistrarea acestei conversații, fără ca aceasta să fie publicată în această formă.

I.1 TVR

Vă rugăm să ne oferiți informații despre strategia TVR legată de difuzarea de emisiuni în limbile minorităților naționale:

1. Prevederi legale sau normele interne care reglementează aceste programe
2. Structura pe departamente – există departamente speciale? Care sunt acestea?
3. În ce limbi minoritare emite TVR?
4. Vă rugăm să ne oferiți informații despre aceste emisiuni în grila de programe: timpul total de emisie într-o limbă (pe lună/săptămână, după cum este relevant), orele de difuzare, difuzarea în reluare, acoperirea geografică.
5. Alte informații pe care le considerați relevante de menționat despre emisiunile în limbile minorităților (premii obținute, cadrul normativ, etc.).

Pentru emisiunile difuzate pe posturile naționale, vă rugăm să răspundeți și la următoarele întrebări:

6. Puteți să ne oferiți informații despre structura acestor emisiuni (eventual un desfășurător general al emisiunilor principale – rubrici/sau detalii despre tipul de materiale difuzate știri, divertisment, documentare, reportaje etc.)? Ce domenii de interes sunt adresate (cultură, actualitate, economie, politică etc.)?
7. Care este sursa materialelor difuzate – producție proprie (ce tip de materiale), programe preluate (ce tip de materiale, de unde)?
8. Din câte persoane este formată echipa de redacție (doar responsabilii de conținut, nu și echipa tehnică)? În ce măsură sunt aceștia membri ai minorității respective?
9. Cum este stabilit conținutul acestor emisiuni (în ce măsură conținutul emisiunilor este influențat de decizia redactorului, consultarea cu organizații ale minorității respective, agenda publică, feedback-ul și solicitările publicului etc.)?
10. Aveți informații despre cine este audiența acestor emisiuni (vârstă, profil social etc.)?
11. Care sunt modalitățile în care intrați în contact cu publicul acestor emisiuni – scrisori primite la redacție, apeluri telefonice, apeluri telefonice în direct, rubrici de tipul poșta redacției, studii de audiență, website etc.?

12. În ce măsură materiale din aceste programe sunt preluate de alte posturi (TVR 1, 2, 3, internațional) sau în emisuni destinate majorității?
13. Există versiuni web ale emisiunilor sau ale unor fragmente din aceste emisiuni?
14. Există (dacă da în ce măsură) subtitrare în limba română (sau altă limbă) a emisiunilor într-o limbă minoritară?
15. Aveți o perspectivă asupra acestor emisiuni în viitor (de ex modificări legate de grilă – timpi, spațiu de emisie alocat, introducerea de noi rubrici sau restructurarea de conținut etc.)?

I.2 TVR Posturi regionale

Grila de programe a studioului dvs include emisiuni în limba minorităților naționale. Vă rugăm să ne oferiți câteva informații despre aceste emisiuni. (Probabil că posturile vor avea și emisuni pentru minorități în limba română (ex pt romi) sau emisiuni despre minorități/interculturale. Aici ne este suficientă menționarea acestui tip de emisiuni și eventual în ce măsură în cadrul lor sunt incluse materiale în limbile minorităților. Informațiile de mai jos ne interesează pt programele care sunt emise în limbile minoritare.)

1. În ce limbi minoritare emite postul dvs.?
2. Vă rugăm să ne oferiți informații despre aceste emisiuni în grila de programe: timpul total de emisie într-o limbă (pe lună/săptămână, după cum este relevant), orele de difuzare, difuzarea în reluare, acoperirea geografică.
3. Puteți să ne oferiți informații despre structura acestor emisiuni (eventual un desfășurător general al emisiunilor principale – rubrici/sau detalii despre tipul de materiale difuzate știri, divertisment, documentare, reportaje etc.)? Ce domenii de interes sunt adresate (cultură, actualitate, economie, politică etc.)?
4. Care este sursa materialelor difuzate în cadrul acestor emisiuni – producție proprie (ce tip de materiale), programe preluate (ce tip de materiale, de unde)?
5. Din câte persoane este formată echipa de redacție (doar responsabilii de conținut, nu și echipa tehnică)? În ce măsură sunt aceștia membri ai minorității respective?
6. Cum este stabilit conținutul acestor emisiuni (în ce măsură conținutul emisiunilor este influențat de decizia redactorului, consultarea cu organizații ale minorității respective, agenda publică, feedback-ul și solicitările publicului etc.)?
7. Aveți informații despre cine este audiența acestor emisiuni (vârstă, profil social etc.)?
8. Care sunt modalitățile în care intrați în contact cu publicul acestor emisiuni – scrisori primite la redacție, apeluri telefonice, apeluri telefonice în direct, rubrici de tipul poșta redacției, studii de audiență, website etc.?
9. În ce măsură materiale din aceste programe sunt preluate de alte posturi (TVR 1, 2, 3, internațional) sau în emisuni destinate majorității?

10. Există versiuni web ale emisiunilor sau ale unor fragmente din aceste emisiuni?
11. Există (dacă da în ce măsură) subtitrare în limba română (sau altă limbă) a emisiunilor într-o limbă minoritară?
12. Aveți o perspectivă asupra acestor emisiuni în viitor (de ex modificări legate de grilă – timpi, spațiu de emisie alocat, introducerea de noi rubrici sau restructurarea de conținut etc.)?
13. Alte informații pe care le considerați relevante de menționat despre emisiunile în limbile minorităților (premii obținute, cadrul normativ, etc.)?

MONICA CĂLUȘER, AMELIA GORCEA, OLIMPIA MOȘTEANU

Concluzii

Aprecieri generale

Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare reprezintă un act voluntar pe care statul român și l-a asumat, fapt care trebuie recunoscut și apreciat. Ratificarea și intrarea în vigoare în România a prevederilor acestui document european este un pas important care contribuie la îmbunătățirea comunicării formale și informale dintre cetățeni și autorități publice, precum și la implicarea cetățenilor în susținerea activităților acestora din urmă. Totodată, Carta întărește recunoașterea interculturalismului și a plurilingvismului ca valori ale societății. Dincolo de aceste aspecte apreciable, trebuie făcută o analiză atentă atât a modului în care Carta impune sau nu prevederi noi față de legislația existentă, precum și o privire critică asupra procesului de implementare.

Cât privește noutățile aduse de Cartă, apreciem că ratificarea acesteia a urmărit corespondența între angajamentele asumate de România și legislația națională existentă deja la momentul intrării în vigoare. Astfel, ratificarea Cartei nu a adus noutăți legislative în domeniul politicilor lingvistice, și nici articole care să nu poată fi puse în aplicare din cauza lipsei acestei legislații, cel puțin nu în cazul domeniilor vizate de monitorizarea noastră: învățământ, autorități administrative și servicii publice, mijloace de comunicare.

În mod firesc, înglobarea în legislație a prevederilor Cartei ar fi necesitat o campanie publică de informare și promovare, astfel încât și membrii comunităților să fie conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice, dar și pentru ca instituțiile publice abilitate să asigure implementarea prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite. Acest lucru nu s-a realizat într-un mod coordonat și uniform, astfel încât, de cele mai multe ori, situația în practică reflectă mai degrabă o slabă cunoaștere a prevederilor Cartei, uneori chiar a existenței acesteia. Necunoașterea intențiilor și prevederilor Cartei influențează și existența unei dezbateri publice care să depășească limitele unor discuții restrânse între specialiști. Totodată, în lipsa unei viziuni pozitive a autorităților privind încurajarea utilizării limbilor minoritare în spațiul public, acest fapt este perceput mai degrabă ca o problemă.

Consecințele generate de lipsa promovării și a viziunii se transpun într-o serie de probleme care, printre altele, se referă la: lipsa de cunoaștere adecvată de către autorități a prevederilor acesteia, a legislației aferente; capacitate și resurse limitate ale autorităților publice de a pune în aplicare aceste prevederi; lipsa se claritate a unora dintre condițiile de aplicare a articolelor Cartei; insu-

ficiența monitorizare de către autorități privind respectarea prevederilor legislației și adecvarea acestora la contextul local specific fiecărui grup etnic.

Monitorizarea de față, realizată ca un demers benevol al societății civile, își are limitele ei, dar poate aduce valoare adăugată raportului de țară, prin criterii de monitorizare care urmăresc aspecte calitative, dificultăți în aplicare și soluții pe care practica le oferă. În plus, o monitorizare repetată la anumite intervale de timp poate reflecta o evoluție sesizabilă a progreselor realizate în implementarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România.

Carta și învățământul

Prevederile Cartei limbilor minoritare sau regionale care privesc învățământul sunt cunoscute relativ bine și apreciate de către reprezentanții ONG-urilor minorităților naționale. Aceștia sunt mult mai informați în legătură cu ratificarea Cartei decât reprezentanții Inspectoratelor Școlare Județene intervievați (inspectorii responsabili cu învățământul în limbile minorităților). Cu toate că în domeniul învățământului din România ratificarea Cartei nu aduce nicio noutate de ordin practic, se apreciază faptul că, grație protecției oferite de Cartă, învățământul în limbile minorităților se va putea cel puțin menține sau dezvolta în condiții propice. Protecția oferită de Cartă ar putea contrabalansa scăderea interesului potențialilor beneficiari ai învățământului în limbile minorităților față de studiul în limba maternă.

În alte cazuri, și lipsa cadrelor didactice calificate descurajează părinții care ar opta pentru învățământ în limba maternă pentru copiii lor. Atât formarea inițială, cât și cea continuă a cadrelor didactice în limba maternă deseori se rezolvă prin apel la instituții sau resurse umane din afara țării. În absența unor programe relevante de perfecționare sau formare continuă pentru cadrele didactice care predau în limbile minorităților (mai ales în cazul celor mai puțin semnificative numeric), trebuie identificate modalități de recunoaștere a parcurgerii unor stagii de formare continuă în statul-mamă inclusiv prin alocarea de credite profesionale transferabile pentru parcurgerea cu succes a unor astfel de stagii de dezvoltare profesională. În paralel, trebuie elaborate măsuri active de încurajare a ofertării unor programe de formare în limbile minorităților naționale.

Nici manualele școlare nu sunt întotdeauna asigurate la timpul oportun, în număr suficient sau la nivelul calitativ așteptat. Sprijinul statelor-mamă este binevenit în acest sens, chiar dacă manualele din alte țări sunt folosite doar ca material didactic auxiliar în România, din cauza unor nepotriviri între programele de studiu din cele două țări. Pe de altă parte, bibliotecile școlare depind în privința achizițiilor de fond de carte de oferta pieței românești. Aceasta reușește să acopere în mică măsură necesarul de bibliografie școlară. Donațiile din partea diferitelor instituții sunt binevenite. În acest context sunt necesare măsuri active de încurajare a potențialilor autori de manuale în limbile minorităților naționale, mai ales în cazul minorităților mici. Statul ar trebui să subvenționeze producerea acestor manuale pentru a evita cazurile în care tirajul mic este descurajant pentru editurile din domeniu.

În ceea ce privește relația dintre diverșii actori implicați în sprijinirea învățământului în limbile minorităților este – în majoritatea cazurilor – foarte bună.

Cu toate acestea, absența unor relații directe de comunicare între persoanele cu răspundere în gestionarea învățământului în limbile minorităților și reprezentanții organizațiilor minorităților beneficiare poate întârzia rezolvarea unor solicitări importante din partea organizațiilor neguvernamentale. Școlile, respectiv inspectoratele școlare județene colectează și pun la dispoziția celor interesați date relevante despre învățământul în limbile minorităților. Raportarea spre diverse foruri (Direcția Județeană de Statistică, MECI, consiliile județene sau locale etc.) se face cel puțin o dată pe an, dar mai frecvent semestrial. În mod oficial, nu se colectează date despre învățământul în limbile minorităților la nivel universitar, respectiv cu privire la *linii de studiu* cu altă limbă de predare decât cea oficială. Pe lângă informațiile despre apartenența etnică a studenților din învățământul superior (date care se colectează în prezent), este recomandabilă colectarea și publicarea de date relevante și despre învățământul superior în limbile minorităților la alte secții decât cele consacrate studierii limbilor (avem în vedere aici populația de studenți la *linii de studiu* în limbi ale minorităților, unde predarea se face într-o limbă a unei minorități lingvistice).

Comunicarea despre noutățile din domeniul legislației care influențează câtuși de puțin învățământul în limbile minorităților trebuie să se realizeze atât în scris, prin transmiterea unor înștiințări oficiale din partea MECI către ISJ, respectiv din partea ISJ către școli, cât și în ședințe speciale în care să se discute relevanța noii legislații pentru domeniul învățământului. Se recomandă o atitudine pro-activă din partea instituțiilor publice cu răspunderi în domeniul învățământului în limbile minorităților în sensul promovării posibilității de a studia (în) limba maternă. Realizarea unor afișe sau alte materiale informative care să fie disponibile în locuri relevante (instituții publice și altele decât școlile) ar putea spori eficiența unor astfel de strategii. Mesajele din partea instituțiilor cheie în domeniul organizării și desfășurării învățământului în limbile minorităților trebuie să fie constant de apreciere a bogăției lingvistice. Este nevoie să se combată percepția că învățământul în limbile minorităților reprezintă un efort inutil. Trebuie identificate atent și combătute manifestările de descurajare a folosirii sau învățării unor limbi, prin valorizarea lor cât mai frecventă în evenimente cu participare largă, inclusiv din rândul conducătorilor instituțiilor de învățământ. Trebuie promovate în acest sens exemplele de bună practică ale unor inspectorate județene cu experiențe pozitive în astfel de demersuri.

În același timp, trebuie asigurată reprezentarea tuturor minorităților lingvistice, indiferent de mărimea lor, în structurile de conducere ale instituțiilor de învățământ. Tratarea tuturor minorităților lingvistice ca aparținând aceleiași categorii, *de minoritate*, și ca urmare desemnarea unui membru al *unei* minorități pentru a se ocupa de învățământul în *toate* limbile minorităților nu garantează sentimentul că toate minoritățile lingvistice se vor simți egal reprezentate în foruri de conducere.

Carta, autoritățile administrative și serviciile publice

Evaluarea implementării Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare de către România în domeniul autorităților administrative și serviciilor publice relevă o serie de probleme, atât la nivelul cadrului legislativ autohton, cât

și a modului în care aceste prevederi sunt aplicate de autoritățile publice locale. Cu toate acestea, analiza răspunsurilor oferite de reprezentanții autorităților publice locale indică posibilitatea adoptării unor măsuri complementare în vederea îmbunătățirii cadrului legislativ, precum și susținerea implementării prevederilor deja incluse în norma juridică din România. Din interviurile realizate reiese că adoptarea prevederilor referitoare la utilizarea limbilor minoritare la nivelul autorităților locale este, în general, percepută ca un proces benefic care ajută considerabil actul de guvernare locală prin facilitarea relației dintre cetățeni și autorități locale. Totuși, unii respondenți au identificat și o serie de obstacole în ceea ce privește implementarea prevederilor în cauză. Principalul motiv invocat pentru neconformarea cu prevederile legii se referă la capacitatea redusă a autorităților locale de a oferi servicii publice în mai multe limbi.

Reprezentanții autorităților locale afirmă existența unui cadru legal care să reglementeze modalitățile de monitorizare ca funcționarii publici care asigură relația cu cetățenii să folosească limbile minoritare în raporturile lor cu persoanele cărora li se adresează. De exemplu, cadrul legal prevede explicit asigurarea condițiilor ca vorbitorii de limbi minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi. Totuși, capacitatea adesea limitată de a asigura organizarea serviciilor publice locale și de interes comunitar din cauza lipsei resurselor relevă o problemă fundamentală care grevează asupra sustenabilității unor autorități locale, precum și a posibilității organizării serviciilor în mai multe limbi.

Interviurile cu reprezentanții Instituției Prefectului relevă faptul că aceste instituții rareori verifică gradul de conformare cu aceste prevederi. Această stare de fapt este explicată atât de reprezentanții autorităților locale, cât și cei ai Instituției Prefectului prin interesul scăzut din partea cetățenilor de a comunica cu autoritățile locale în limbi minoritare, cât și a capacității limitate a autorităților locale de a susține astfel de servicii. Interviurile realizate cu reprezentanții prefecturilor relevă faptul că în privința responsabilității privind monitorizarea ca limbile minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice există cazuri în care se realizează, dar nu în mod sistematic și urmărind creșterea gradului de aplicare a prevederilor Cartei.

Se observă că, deși posibilitatea publicării de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare este garantată de lege, totuși autoritățile locale se confruntă cu o serie de referitoare la implementarea acestor prevederi. Reprezentanții autorităților au invocat volumul excesiv de mare de materiale necesar a fi traduse, precum și lipsa personalul specializat necesar pentru realizarea acestor traduceri. Mai mult, în unele cazuri s-a menționat ca factor negativ lipsa cunoștințelor de limbă din partea grupurilor etnice minoritare. Greutățile întâmpinate în asigurarea traducerii textelor oficiale afectează publicarea textelor oficiale și în limbile minoritare. Cu toate acestea, reprezentanții autorităților locale au menționat, atât traducerea, cât și publicarea textelor oficiale locale ca fiind de importanță generală. Ca urmare, sugerăm adoptarea de măsuri complementare celor existente, în vederea extinderii gradului de cuprindere a populației vorbitoare de limbi minoritare. O astfel de măsură este utilizarea de formulare bilingve sau trilingve în cazul acelor autorități publice locale în care ponderea populației vorbitoare de limbi regionale sau minoritate depășește 10%. Și alte măsuri ar putea fi prevăzute

pentru asigurarea comunicării autorităților publice locale și în limbile minoritare în cazul în care ponderea populației vorbitoare depășește 10%.

Folosirea de către autoritățile locale a limbilor minoritare în ședințele de Consiliu Local a devenit o practică curentă într-un număr semnificativ de autorități locale. Interviuurile relevă că utilizarea mai multor limbi într-un număr considerabil de autorități locale se desfășoară după înțelegerea prealabilă a consilierilor. Totuși, se observă că există și autorități locale în care utilizarea limbilor minorităților lasă de dorit.

Folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba oficială, a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile minoritare este reglementată de lege. Însă, aplicarea acestor prevederi a întâmpinat greutăți din cauza conotațiilor istorice ale diferitelor denumiri în diferite perioade istorice.

Situația de pe teren impune acordarea unui statut special limbii romani, astfel încât aceasta să fie inclusă în lista limbilor în cazul cărora se aplică partea a III-a a Cartei, inclusiv referitor la domeniul autorităților administrative și serviciile publice. Acest lucru este justificat de faptul că limba romani este cea de a doua limbă minoritară din România și că există un număr de 65 de autorități publice locale în care utilizarea acesteia s-ar justifica conform reglementărilor în vigoare.

Un alt aspect important este acela că ar trebui clarificate principiile de funcționare, precum și a standardelor minimale de utilizare a limbilor minoritare în cazul asociațiilor de cooperare intercomunitară, ca forme de asociere ale autorităților publice locale din România.

Pe baza răspunsurilor oferite chestionarului transmis și a solicitării de interviuri față-în-față de către reprezentanții ai aproximativ 250 de autorități publice locale, putem spune că ratificarea și intrarea în vigoare în România a prevederilor Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare este percepută ca un pas important pentru susținerea procesului de descentralizare și de întărire a actului de guvernare locală. Mai mult, respondenții, în unanimitate, au susținut ideea beneficiului legii pentru îmbunătățirea comunicării formale și informale cu cetățenii, precum și a implicării acestora în susținerea activităților autorităților publice locale. Totodată, s-au identificat și o serie de limitări la nivelul capacității autorităților publice locale de a organiza o parte din servicii în mai multe limbi, însă în majoritatea cazurilor s-a indicat realizarea unor situații de compromis în ceea ce privește aplicarea prevederilor în cauză. Alături de limite legate de capacitatea și disponibilitatea resurselor umane, lipsa de cunoaștere în multe cazuri a Cartei și a prevederilor acesteia, precum și înțelegerea prevederilor Cartei în termeni de „drepturi” – prin urmare acolo unde accesul la servicii este asigurat prin cunoașterea limbii majoritare, aplicarea prevederilor Cartei nu mai este necesară – are consecințe asupra gradului de utilizare a limbilor minoritare în relație cu autoritățile publice.

Carta și mijloacele de comunicare

În general este agreeat că dintre toate capitolele Cartei, domeniul mass-media este cel care ridică cele mai puține probleme de implementare. Pe baza analizei prezentate mai sus putem afirma că, în cea mai mare parte, România respectă

angajamentele asumate de protecție a limbilor minoritare și regionale prin mijlocele de comunicare în masă. Există însă o serie de aspecte care pot fi optimizate sau a căror situație actuală nu confirmă o asumare completă a Cartei.

Dat fiind că prevederile Cartei referitoare la mijloacele de comunicare sunt de ordin general și nu oferă indicatori clar definiți, monitorizarea a analizat câteva aspecte specifice domeniului (număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut etc.). Astfel, propunem măsuri concrete de îmbunătățire a cadrului de implementare a Cartei, care ar putea conduce pe viitor inclusiv la o monitorizare mai adecvată a implementării acesteia.

Un aspect adus în discuție de reprezentanții minorităților este acela că prevederile Cartei sunt de ordin general, și nu oferă indicatori ai implementării acesteia – număr de posturi, timpi de emisie, ore de difuzare, tip de conținut. De exemplu, în cazul minorității maghiare, care reprezintă 6,7% din populația țării, timpul alocat de posturile televiziunii publice pentru emisiuni în limba maghiară ajunge în jur de 4% din timpul total de emisie.

Cea mai substanțială critică adusă protecției oferite prin prevederile Cartei este cea legată de calitatea și relevanța presei în limbile minoritare. Mass-media în limbile minorităților nu funcționează – cu mici excepții privind publicații din zonele unde minoritatea maghiară reprezintă populația majoritară – după principii de piață. Aceasta este o situație caracteristică pentru presa în limbile minoritare în aproape toate țările semnatare ale Cartei.

La nivelul numărului de publicații și emisiuni radio-TV situația mass-mediei în limbile minorităților naționale este bună. Pentru aproape toate limbile incluse în Cartă există atât presă scrisă, cât și producție audiovizuală. Dacă în general tirajele revistelor par a fi satisfăcătoare în raport cu cererea, în cazul emisiunilor de radio și TV adresate minorităților mici, timpii de emisie de 5-20 de minute lunar nu au cum să asigure condițiile protecției limbii.

Veniturile din publicitate sunt foarte scăzute, fiind necesar sprijin financiar pentru apariția publicațiilor. Acest lucru impune o conștientă asumare din partea autorităților a rolului de co-finanțator al acestui segment de presă. În România o mare parte a presei scrise este sprijinită financiar, prin intermediul organizațiilor minorităților naționale, de Departamentul pentru Relații Interetnice. Zona audiovizuală este susținută prin serviciile publice de radiodifuziune și televiziune. În cazul mass-mediei private între sursele de finanțare se află și fonduri publice din țara mamă a respectivei minorități, oameni de afaceri din comunitate etc. În practică, această dependență financiară generează atât instabilitate – în unele cazuri regularitatea apariției unor publicații nu poate fi respectată – cât și vulnerabilitate la influențe politice sau interese economice. Rolul de „câine de pază” al mass-mediei este în cazul acestui segment de presă inexistent sau foarte slab.

În cazul presei de limba maghiară, singura limbă minoritară cu o presă dezvoltată în sensul unei oferte mai largi pe fiecare segment media – mai multe publicații cotidiene și săptămânale, mai multe posturi de radio – situația este altfel nuanțată. Se simte la nivelul agendei editoriale o influență de natură politică, aflată în directă corelație cu structura acționariatului și sursele de finanțare, existând voci opuse în organe media diferite, însă subsumate direcțiilor politice din interiorul comunității maghiare. Un aspect specific pentru presa din România care se perpetuează și în cazul publicațiilor de limbă ma-

ghiară este suprapunerea pe același spațiu geografic al mai multor publicații din aceeași categorie. De exemplu, sunt zone, cum e județul Harghita, unde apar mai multe cotidiane județene. Această situație nu se întâmplă în general în alte țări europene unde nu există astfel de concurență la nivel local, ci există diferite paliere: ziare orășenești, ziare județene, ziare regionale. Specialiști ai presei maghiare apreciază că această concurență la nivel local nu aduce avantaje, ci dimpotrivă, diminuează impactul și descrește puterea economică. Numărul redus de vorbitori ai unei limbi este un alt factor determinant pentru o presă care nu poate funcționa după principiile de piață. Tirajele publicațiilor și audiența emisiunilor radio și TV pentru minorități sunt scăzute. Tirajele publicațiilor sunt între câteva sute și 1.500 de exemplare pentru revistele editate de organizațiile minorităților, și cca. 2.000-6.000 de exemplare pentru publicațiile de limbă maghiară. Emisiunile în limbile minorităților difuzate la TVR1 și 2 ating până la 80% din cotele de audiență medie ale postului. Publicul emisiunilor este în general publicul posturilor publice – peste 40 de ani, bărbați și femei în egală măsură, studii medii. Astfel, includerea emisiunilor pentru minorități în grila de programe TVR și SRR este justificată prin misiunea publică a acestor instituții și nu prin cotele de interes ale publicului.

Având în vedere obiectivul principal al Cartei, de a asigura protecția și dezvoltarea limbilor minoritare și regionale, probabil cel mai critic aspect este acela al conținutului producției de presă în aceste limbi și a nivelului de corelare a acestui conținut la realitatea socială a vorbitorilor. O limbă nu poate supraviețui în lipsa vorbitorilor ei, iar cultivarea utilizării limbii la un vorbitor nu poate face abstracție de interesele și nevoile acestuia. Cauzele relevanței scăzute a conținutului mass-media pentru vorbitorii limbilor minoritare sunt multiple. În primul rând, menționăm calitatea slabă a producțiilor, generată de lipsa de calificare jurnalistică a celei mai mari părți a echipelor redacționale. Din nou, excepția este presa în limba maghiară unde se poate vorbi fără rezerve de performanță profesională. Nivelul calitativ este influențat, pe de altă parte, și de standardele în general scăzute din sectorul mass-media în România. În al doilea rând, pentru a livra unui consumator media informații cât mai relevante, stabilirea agendei editoriale trebuie să fie făcută în strânsă legătură cu evenimentele de pe agenda comunității în care acesta trăiește. Din acest punct de vedere, este problematic faptul că editarea se face în general din locații centrale și regionale. Radioul și televiziunea publice au corespondenți colaboratori în câteva orașe din țară, însă bugetele reduse nu permit o mare mobilitate a echipelor de redacție. În al treilea rând, în cazul producțiilor radio și TV (cu excepția limbii maghiare) mai apar trei factori determinanți pentru tipul de conținut media – timpii de emisie, periodicitatea difuzării și orele de difuzare. În condițiile unor timpi reduși de emisie, cu o periodicitate săptămânală, bilunară sau lunară, se restrânge considerabil plaja de genuri journalistice care pot fi abordate – nu pot fi programate buletine de știri, emisiuni în direct etc. Din cauza orelor de difuzare mai puțin avantajoase – stabilite pe criteriile audienței reduse – populația activă nu reprezintă decât o mică parte a audienței acestor emisiuni. Subiectele abordate rămân astfel de natură generală, legate în special de cultură, tradiții, evenimente culturale sau religioase, și mai puțin axate pe informare și analiză economică, politică și socială. Mai trebuie luate în calcul, când vorbim de relevanța scăzută a mass-mediei în limbile

minoritare și bugetele de producție mici, faptul că, pentru unele dintre limbi, posturile nu au angajați proprii, buni cunoscători ai acestora, lucrând cu voluntari sau colaboratori care nu stăpânesc în mod necesar corect limba, precum și lipsa unor studii cu privire la nevoile și interesele audienței și mijloacele limitate de consultare cu publicul, utilizate de redacții. În acest context e binevenită realizarea unor evaluări cu privire la calitatea limbilor regionale și minoritare folosite în presă (așa cum CNA a realizat o monitorizare privind limba română).

Recunoscând competența limitată a membrilor organizațiilor minorităților naționale în mass-media, pentru determinarea politicilor față de limbile regionale și minoritate la capitolul mijloace de comunicare, o posibilă soluție ar fi dezvoltarea unui grup consultativ format din experți ai mass-mediei – publice și private – cu apariție/difuzare în limbile minorităților. De asemenea, ar fi utilă realizarea unor studii de audiență și cercetări cu privire la nevoile vorbitorilor de limbi minoritare. Posibilele măsuri care pot fi adoptate pentru a sprijini îmbunătățirea mass-mediei trebuie tratate diferențiat. Astfel, în cazul limbii maghiare o preocupare prioritară ar trebui să fie legată de încurajarea acelor mecanisme care să contribuie la dezvoltarea diversității de opinii reflectate în media – dezbateri publice, inițiative comune ale jurnaliștilor de limbă maghiară de a defini coduri de bune practici etc. În cazul minorităților mici un aspect prioritar este acel de a genera nevoia de consum mediatic – de exemplu în cazul etniei romilor unde numărul de vorbitori ai limbii romani și de consumatori de presă este mult redus raportat la dimensiunile grupului etnic – reprezentativ pentru conservarea limbii.

În cazul altor limbi minoritare optimizarea trebuie făcută în primul rând la nivelul accesibilității și relevanței, iar pentru aceasta orientarea spre oportunitățile oferite de noile tehnologii este esențială. Soluția este în acest caz în implementarea de posturi/emisii de radio locale (FM) și utilizarea internetului. Includerea internetului ca un instrument mass-media de creștere a protecției lingvistice a limbilor minoritare și regionale, precum și acordarea mai multor licențe de frecvențe radio FM pentru posturi de radio locale și regionale în limbile minorităților ar putea reprezenta măsuri de creștere a accesului vorbitorilor acestor limbi la emisiuni în limba maternă (extinderea acoperirii geografice) și de a îmbunătăți calitatea și relevanța produselor mass-media oferite vorbitorilor (informația locală fiind de interes mass-mediei). O altă măsură conexă ar putea încuraja posturile publice care emit în limbile minorităților naționale să arhiveze *online* emisiunile realizate, pentru a face accesibile aceste conținuturi și categoriilor de public care nu poate urmări aceste programe la orele de difuzare.

Ca perspectivă, între soluțiile care ar optimiza protecția limbilor minoritare prin mass-media, reprezentanții minorităților pe care i-am consultat propun înființarea unui post TV special pentru emisiunile în limbile minorităților naționale care să permită difuzarea unor buletine de știri zilnice în mai multe limbi, și a altor materiale de interes pentru vorbitorii nativi; dat fiind faptul că acest tip de canal ar putea fi transmis doar prin satelit (acoperind circa trei sferturi din teritoriul țării), acest post ar trebui să funcționeze în paralel cu menținerea emisiunilor în cadrul TVR1, care este recepționat de aproape toată populația. La un al alt nivel, o măsură utilă din partea autorităților este reali-

zarea sau facilitarea realizării unui portal în care aceste emisiuni (sau *link-uri* la acestea) să fie centralizate și arhivate. Această măsură ar contribui și la dezvoltarea unei baze de date valoroase cu privire la mass-media în limbile minorităților și la evenimentele și temele comunităților etnice din România.

Ratificând Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, România asigură protecția drepturilor lingvistice printr-un instrument european care este mult mai stabil decât legislația internă, vulnerabilă politic, oferind în fapt o dublă protecție. Beneficiile ratificării Cartei sunt diferențiate în funcție de limbi, întrucât limbile cu un număr mare de utilizatori se bucură, datorită mecanismelor de implementare și monitorizare a Cartei, de îmbunătățiri cum ar fi dezvoltarea în cadrul diferitelor ministere a unor instrumente statistice, formulare, o mai mare atenție la punerea în practică a drepturilor garantate de lege. În cazul minorităților mici există numeroase cazuri în care membrii comunităților nu mai vorbesc curent limba maternă și o parte a drepturilor lingvistice garantate de Cartă rămân nevalorificate. În directă relație cu aceste observații, o problemă de fond care transpare la nivelul domeniilor analizate e aceea ca în spațiul public limbile minoritare nu sunt promovate ca o plus valoare. Implicit, pe de o parte, autoritățile care ar trebui să încurajeze utilizarea lor nu înțeleg beneficiile unor astfel de eforturi și, pe de altă parte, membrii comunităților etnice nu sunt conștientizați cu privire la drepturile lor lingvistice. Ca urmare, așa cum a fost sugerat punctual în cele de mai sus, sunt necesare măsuri concrete prin care instituțiile publice abilitate cu asigurarea implementării prevederilor Cartei să fie mai bine pregătite, iar vorbitorii de limbi minoritare să fie informați cu privire la dreptul lor de a utiliza limba maternă în spațiul public, astfel încât acesta să devină un garant al valorizării și protejării limbilor.

Bibliografie

*** Carta europeana a limbilor regionale sau minoritare.

*** Constituția României http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/const_2003.php.

*** From theory to practice – The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 3, Strasbourg Council of Europe, December 2002.

*** Hearing with the Language Policy Division (DG IV – Council of Europe). The Committee of Experts' Interpretation and evaluation practice concerning the implementation of Articles on Education of the European Charter for Regional or Minority Languages, Strasbourg, 5 October 2005.

*** Implementation of The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 2, Strasbourg Council of Europe, December 1998.

*** International Conference on The European Charter for Regional or Minority Languages. REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES, NO. 1, Strasbourg Council of Europe, March 1998.

*** Legea nr. 41 din 17 iulie 1994 (republicată, actualizată) privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune.

*** Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992.

*** Legii administrației publice locale nr. 215 din 23 Aprilie 2001.

*** Legea audiovizualului nr. 504 din 11 iulie 2002.

*** Legea învățământului nr. 84 din 1995, republicată <http://administraresite.edu.ro/index.php/legaldocs/562>.

*** <http://www.recensamant.ro/>.

*** Strategie privind educația timpurie, disponibilă la <http://www.edu.ro/index.php/articles/3968>.

Călușer Monica: "Reprezentarea minorităților naționale pe locurile rezervate în Parlament" în Levente Salat, Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată, CRDE, Cluj-Napoca, 2008.

Călușer Monica: "Interethnic Bodies in Romania" în Interethnic Bodies at the Local Level, Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 2009.

Bibliografie

Centrul de Resurse pentru Diversitate: Raport privind activitatea reprezentanților minorităților naționale în Parlament, 2004-2007, CRDE, 2007, www.edrc.ro.

Consiliului Național al Audiovizualului: <http://www.cna.ro>.

Crystal, David: *Language Death*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Grin, Francois: *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority*. Macmillan, Palgrave, 2003.

Grin, François și Borries Kuzmany: "Evaluating Policy Measures for Minority Language in Europe: Towards effective, cost-effective and democratic implementation" ECMI Report no. 6, ECMI, Flensburg, October 2000.

Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com>.

Marga, A.: Studiile în română, în maghiară, în germană la Universitatea Babeș-Bolyai, Cuvânt la ceremonia absolvirii de către studenții liniei de studii în limba maghiară de la Universitatea Babeș-Bolyai, 22 iunie 2008, disponibil la http://www.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=105, 2008.

Murvai, L.: (coord.). *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*, Editura CNI Coresi, București, 2006.

Murvai, L.: (coord.). *Învățământul pentru comunitățile lingvistice din România în anii școlari 2006-2007 și 2007-2008*, Project on Ethnic Relations, București, 2008.

Societatea Române de Radiodifuziune: Raport de activitate, <http://www.srr.ro/info/public/activitate/2008/raport%20de%20activitate%20srr%202008-13aprilie2009.pdf>, 2008.

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare (ste. 148 – 1992)¹

PREAMBUL

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale prezentei Carte,

Considerând că scopul Consiliului Europei este realizarea unei uniuni mai strânse între membrii săi, îndeosebi pentru salvagardarea și promovarea idealurilor și principiilor care constituie patrimoniul lor comun;

Considerând că protecția limbilor regionale sau minoritare istorice din Europa, dintre care unele riscă, în decursul timpului, să dispară, contribuie la menținerea și dezvoltarea tradițiilor și a bogăției culturale a Europei;

Considerând că dreptul de a folosi o limba regională sau minoritară în viața privată și publică reprezintă un drept imprescriptibil, în conformitate cu principiile cuprinse în Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice al Națiunilor Unite, și în conformitate cu spiritul Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei;

Luând în considerare activitatea realizată în cadrul C.S.C.E. și în special Actul final de la Helsinki din 1975 și documentul reuniunii de la Copenhaga din 1990;

Subliniind valoarea interculturalității și a plurilingvismului, și considerând că protecția și încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși;

Conștient de faptul că protecția și promovarea limbilor regionale sau minoritare în diferite țări și regiuni ale Europei reprezintă o contribuție importantă la construirea unei Europe bazată pe principiile democrației și ale diversității culturale, în cadrul suveranității naționale și al integrității teritoriale;

Ținând seama de condițiile specifice și de tradițiile istorice proprii diferitelor regiuni ale statelor Europei;

Au convenit asupra celor ce urmează:

PARTEA I. DISPOZIȚII GENERALE

ARTICOLUL 1

Definiții

În sensul prezentei Carte:

- a. prin expresia “limbi regionale sau minoritare” se înțeleg limbile:

1 Adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992. A intrat în vigoare la 1.03.1998. România a semnat Carta la 17 iulie 1995.

- i. folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului; și
- ii. diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) acelui stat; ea nu include nici dialectele limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului, nici limbile migrantilor;
- b. prin “zonă în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită” se înțelege aria geografică în care această limbă reprezintă modul de exprimare al unui număr de persoane justificând adoptarea a diferite măsuri de protecție și de promovare prevăzute prin prezenta Cartă;
- c. prin “limbi non-teritoriale” se înțeleg limbile folosite de cetățenii unui stat care sunt diferite de limba (-ile) folosită (-ite) de restul populației statului, dar care, deși folosite în mod tradițional pe teritoriul statului, nu pot fi asociate cu o anumită arie geografică a acestuia.

ARTICOLUL 2

Angajamente

1. Fiecare Parte se angajează să aplice prevederile Partii II la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul sau, care corespund definițiilor din articolul 1.

2. În ceea ce privește orice limbă indicată în momentul ratificării, al acceptării sau al aprobării, în conformitate cu articolul 3, fiecare Parte se angajează să aplice un minimum de treizeci și cinci de paragrafe sau alineate selecționate dintre prevederile Partii III a prezentei Carte, dintre care cel puțin trei selecționate din fiecare din articolele 8 și 12 și unul (cel puțin) din fiecare din articolele 9, 10, 11 și 13.

ARTICOLUL 3

Modalități

1. Fiecare stat contractant trebuie să specifice în instrumentul său de ratificare, de acceptare sau de aprobare fiecare limbă regională sau minoritară, sau fiecare limbă oficială mai puțin răspândită pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său, la care se aplică paragrafele selecționate în conformitate cu paragraful 2 al articolului 2.

2. Orice Parte poate, în orice moment ulterior, să notifice Secretarului general că acceptă obligațiile decurgând din prevederile oricărui alt paragraf al Cartei care nu fusese specificat în instrumentul de ratificare, de acceptare sau de aprobare, sau că va aplica paragraful 1 al prezentului articol altor limbi regionale sau minoritare sau altor limbi oficiale mai puțin răspândite pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său.

3. Angajamentele prevăzute în paragraful precedent vor fi considerate parte integrantă a ratificării, a acceptării sau a aprobării și vor avea aceleași efecte cu începere de la data notificării lor.

ARTICOLUL 4
Regimuri de protecție existente

1. Nici o prevedere a prezentei Carte nu poate fi interpretată ca o limitare sau derogare de la drepturile garantate prin Convenția europeană a drepturilor omului.

2. Prevederile prezentei Carte nu aduc atingere prevederilor mai favorabile care reglementează situația limbilor regionale sau minoritare, sau statutul juridic al persoanelor aparținând minorităților, existente deja într-un Stat Parte sau care sunt prevăzute de acordurile internaționale bilaterale sau multilaterale pertinente.

ARTICOLUL 5
Obligații existente

Nici o prevedere a prezentei Carte nu va putea fi interpretată ca implicând dreptul de a angaja o activitate sau de a realiza o acțiune ce contravine scopurilor Cartei Națiunilor Unite sau altor obligații de drept internațional, inclusiv principiului suveranității și integrității teritoriale a statelor.

ARTICOLUL 6
Informare

Părțile se angajează să vegheze ca autoritățile, organizațiile și persoanele interesate să fie informate asupra drepturilor și obligațiilor stabilite prin prezenta Cartă.

PARTEA a II-a
Obiective și principii urmărite în conformitate
cu paragraful 1 și 2 al articolului 2

ARTICOLUL 7
Obiective și principii

1. În ceea ce privește limbile regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în funcție de situația fiecărei limbi, Părțile își întemeiază politica, legislația și practica pe următoarele obiective și principii:

- a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;
- b. respectarea ariei geografice a fiecărei limbi regionale sau minoritare, în așa fel încât diviziunile administrative existente sau noi să nu constituie un obstacol pentru promovarea respectivei limbi regionale sau minoritare;
- c. necesitatea unei acțiuni hotărâte pentru promovarea limbilor regionale sau minoritare în vederea salvagădării lor;
- d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau și în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;

- e. menținerea și dezvoltarea relațiilor, în domeniile prevăzute în prezenta Cartă, între grupurile folosind o limbă regională sau minoritară și alte grupuri ale aceluiași stat ce vorbesc o limbă practică într-o formă identică sau apropiată, ca și stabilirea de relații culturale cu alte grupuri din respectivul stat folosind limbi diferite;
 - f. stabilirea de forme și mijloace adecvate de predare și studiere a limbilor regionale sau minoritare, la toate nivelurile corespunzătoare;
 - g. stabilirea de mijloace permițând celor ce nu vorbesc o limbă regională sau minoritară și care locuiesc într-o arie unde această limbă este folosită să o învețe, dacă doresc acest lucru;
 - h. promovarea studiilor și a cercetărilor în domeniul limbilor regionale sau minoritare în universități sau instituții echivalente;
 - i. promovarea unor forme corespunzătoare de schimburi transnaționale, în domeniile prevăzute de prezenta Cartă, pentru limbile regionale sau minoritare folosite într-o formă identică sau apropiată în două sau mai multe state.
2. Părțile se angajează să elimine, dacă nu au făcut-o deja, orice distincție, excludere, restricție sau preferință nejustificată relativă la folosirea unei limbi regionale sau minoritare și având drept scop descurajarea sau punerea în pericol a menținerii sau dezvoltării acesteia. Adoptarea de măsuri speciale în favoarea limbilor regionale sau minoritare, destinate să promoveze egalitatea între vorbitorii acestor limbi și restul populației, sau urmărind să țină seama de situațiile lor specifice, nu este considerată ca un act de discriminare față de vorbitorii limbilor mai răspândite.
3. Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.
4. În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol consultativ asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.
5. Părțile se angajează să aplice, *mutatis mutandis*, principiile enumerate în paragrafele 1-4 de mai sus, la limbile non-teritoriale. Totuși, în cazul acestor limbi, natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținând seama de necesități și dorințe, și respectând tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective.

PARTEA a III-a

Măsuri în favoarea folosirii limbilor regionale sau minoritare în viața publică, ce urmează a fi adoptate în conformitate cu angajamentele asumate în virtutea paragrafului 2 al articolului 2

ARTICOLUL 8

Învățământ

1. În materie de învățământ, Părțile se angajează, în ceea ce privește zonele în care sunt folosite astfel de limbi, în funcție de situația fiecăreia dintre aceste limbi și fără a aduce atingere limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului:

- a. i. Să prevadă desfășurarea unei educații preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a educației preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să aplice una din măsurile vizate la punctele i și ii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient; sau
- iv. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației preșcolare, să favorizeze și/sau încurajeze aplicarea măsurilor vizate la punctele i-iii de mai sus;
- b. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul învățământului primar, ca predarea limbilor regionale sau minoritare respective să facă parte integrantă din programa de învățământ; sau
- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient;
- c. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul învățământului secundar, predarea limbilor regionale sau minoritare ca parte integrantă a programei de învățământ; sau
- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus, cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, al căror familii o solicită – în număr considerat suficient;
- d. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
- iii. să prevadă, în cadrul educației tehnice și vocaționale, predarea limbilor regionale sau minoritare respective, ca parte integrantă a programei de învățământ; sau

- iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i-iii de mai sus cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ale căror familii o solicită – în număr considerat suficient;
 - e. i. să prevadă desfășurarea unui învățământ universitar și a altor forme de învățământ superior în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să prevadă studiul acestor limbi, ca disciplină a învățământului universitar și superior; sau
iii. dacă, în temeiul rolului statului în raport cu instituțiile de învățământ superior, alineatele i și ii nu pot fi aplicate, să încurajeze și/sau să autorizeze crearea unui învățământ superior în limbile regionale sau minoritare sau a unor modalități permițând studierea acestor limbi în universitate sau în alte instituții de învățământ superior;
 - f. i. să ia măsuri pentru organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau de educație permanentă desfășurate în principal sau integral în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să propună aceste limbi ca discipline de educație pentru adulți sau de educație permanentă; sau
iii. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației adulților, să favorizeze și/sau să încurajeze predarea acestor limbi în cadrul educației pentru adulți sau al educației permanente;
 - g. să ia măsuri pentru asigurarea predării istoriei și a culturii pe care limba regională sau minoritară le exprimă;
 - h. să asigure pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice necesare punerii în aplicare a aceloră dintre paragrafele de la a. la g. acceptate de Parte;
 - i. să creeze unul sau mai multe organe de control însărcinate să urmărească măsurile adoptate și progresele realizate în direcția instituirii sau a dezvoltării predării limbilor regionale sau minoritare și să realizeze asupra acestor chestiuni rapoarte periodice care vor fi făcute publice.
2. În materie de învățământ și în ceea ce privește zonele altele decât cele în care sunt folosite în mod tradițional limbile regionale sau minoritare, Părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și să creeze, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică, predarea în limba regională sau minoritară, sau predarea acestei limbi la niveluri de învățământ corespunzătoare.

ARTICOLUL 9

Justiția

1. Părțile se angajează, în ceea ce privește circumscripțiile autorităților judiciare în care numărul persoanelor folosind limbile regionale sau minoritare justifică măsurile specificate mai jos, în funcție de situația fiecăreia din aceste limbi, și cu condiția ca utilizarea posibilităților oferite de prezentul paragraf să nu fie considerată de către judecător ca împiedicând buna administrare a justiției:

- a. în cadrul procedurilor penale:
 - i. să prevadă ca, la cererea uneia din părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau

- ii. să garanteze acuzatului dreptul de a se exprima în limba sa regională sau minoritară; și/sau
 - iii. să prevadă ca cererile și probele, scrise sau orale, să nu fie considerate ca inadmisibile numai pe motivul că sunt formulate într-o limbă regională sau minoritară; și/sau
 - iv. să administreze în aceste limbi regionale sau minoritare, la cerere, actele în legătură cu procedurile judiciare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri care să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați;
 - b. în cadrul procedurilor civile:
 - i. să prevadă ca, la cererea unei părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau
 - ii. să permită, ca atunci când o parte la un litigiu trebuie să compare personal în fața unui tribunal, aceasta să se exprime în limba sa regională sau minoritară, fără ca prin aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare; și/sau
 - iii. să permită administrarea de documente și probe în limbile regionale sau minoritare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri;
 - c. în procedurile în fața jurisdicțiilor competente în materie administrativă:
 - i. să prevadă ca jurisdicțiile la cererea uneia din părți, să conducă procedura într-una din limbile regionale sau minoritare;
 - ii. să permită, în cazul în care o parte aflată în litigiu trebuie să compare în persoană în fața unui tribunal, să se exprime în limba sa regională sau minoritară fără ca pentru aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare;
 - iii. să permită producerea de documente și de probe în limbile regionale sau minoritare; dacă este necesar se va recurge la interpreți și la traduceri.
 - d. să ia măsuri pentru a asigura aplicarea alineatelor i-iii ale paragrafelor b și c de mai sus și utilizarea eventuală de interpreți și traduceri, fără ca aceasta să atragă cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.
2. Părțile se angajează:
- a. să nu conteste validitatea actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară; sau
 - b. să nu conteste validitatea, între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară, și să prevadă că acestea pot fi invocate împotriva unor părți terțe interesate care nu folosesc respectivele limbi, cu condiția ca conținutul actului (-elor) să fie adus la cunoștința acestora de către persoanele care îl (le) invocă; sau
 - c. să nu conteste validitatea, între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară.
3. Părțile se angajează să facă accesibile, în limbile regionale sau minoritare, textele legislative naționale cele mai importante și pe acelea care intere-

sează în mod special pe cei ce utilizează aceste limbi, dacă aceste texte nu sunt deja disponibile în alt fel.

ARTICOLUL 10

Autoritățile administrative și serviciile publice

În circumscripțiile administrative ale statului locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare, care justifică măsurile specificate mai jos, și în funcție de situația fiecărei limbi, Părțile se angajează, în măsura în care este posibil:

- a. i. să vegheze ca autoritățile administrative să utilizeze limbile regionale sau minoritare ; sau
 - ii. să vegheze ca funcționarii autorităților administrative care asigură relația cu publicul să folosească limbile regionale sau minoritare în raporturile lor cu persoanele care li se adresează în aceste limbi; sau
 - iii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi; sau
 - iv. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - v. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta ca valabil un document întocmit în aceste limbi;
 - b. să pună la dispoziție formulare și texte administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve;
 - c. să permită autorităților administrative să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară.
2. În ceea ce privește autoritățile locale și regionale din zonele locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare în care se justifică măsurile specificate mai jos, Părțile se angajează să permită și/sau să încurajeze:
- a. folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul administrației regionale sau locale;
 - b. posibilitatea pentru vorbitorii de limbi regionale sau minoritare de a prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - c. publicarea de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - d. publicarea de către autoritățile locale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - e. folosirea de către autoritățile regionale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-lor) oficiale a (ale) statului;
 - f. folosirea de către autoritățile locale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului;
 - g. folosirea sau adoptarea, dacă este cazul alături de denumirea în limba (-ile) oficială (-ale), a formelor tradiționale și corecte ale toponimiei în limbile regionale sau minoritare.

3. În ceea ce privește serviciile publice asigurate de către autoritățile administrative sau de către alte persoane care acționează în cadrul competenței acestora Părțile contractante se angajează, în zonele în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi și în măsura în care acest lucru este posibil:

- a. să vegheze ca limbile regionale sau minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice; sau
- b. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri și să primească răspunsul în aceste limbi; sau
- c. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri în aceste limbi.

4. În vederea aplicării dispozițiilor paragrafelor 1, 2 și 3 pe care le-au acceptat, Părțile se angajează să ia una sau mai multe dintre măsurile ce urmează:

- a. traducerea sau interpretarea eventual solicitate;
- b. alegerea și, dacă este cazul, formarea unui număr suficient de funcționari și alți agenți publici;
- c. satisfacerea, în măsura în care este posibil, a cererilor agenților publici care cunosc o limbă regională sau minoritară de a fi repartizați în zona în care această limbă este folosită.

5. Părțile se angajează să permită, la cererea celor interesați, folosirea sau adoptarea de patronime în limbile regionale sau minoritare.

ARTICOLUL 11

Mijloace de comunicare

1. Părțile se angajează, pentru vorbitorii limbilor regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi, în măsura în care autoritățile publice au, în mod direct sau indirect, competențe, atribuții sau un rol în acest domeniu, cu respectarea principiilor de independență și autonomie a mijloacelor de comunicare:

- a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:
 - i. să asigure crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare;
- b. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiterea de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
- c. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;

- d. să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - e. i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare; sau
ii. să încurajeze și/sau să faciliteze publicarea de articole de presă în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
 - f. i. să acopere costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare; sau
ii. să extindă măsurile existente de asistență financiară la producțiile audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - g. să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.
2. Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și de televiziune ale țărilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau a siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii crimei, al protecției sănătății sau a moralei, al protecției reputației sau a drepturilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, sau pentru garantarea autorității și a imparțialității puterii judecătorești.
3. Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cazul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

ARTICOLUL 12

Activități și facilități culturale

1. În ceea ce privește activitățile și facilitățile culturale – în special biblioteci, videoteci, centre culturale, muzee, arhive, academii, teatre și cinematografe, precum și operele literare și producția cinematografică, folclorul, festivalurile, industria culturală, incluzând în special utilizarea de noi tehnologii – părțile se angajează, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în măsura în care autoritățile publice au competențe, puteri sau un rol în acest domeniu:
- a. să încurajeze formele de exprimare și inițiativele specifice limbilor regionale sau minoritare și să favorizeze diferite mijloace de acces la operele produse în aceste limbi;
 - b. să favorizeze diferitele modalități de acces în alte limbi la operele produse în limbile regionale sau minoritare, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, post-sincronizare și subtitrare;

- c. să favorizeze accesul în limbile regionale sau minoritare la operele produse în alte limbi, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, postsincronizare și subtitrare;
 - d. să vegheze ca organismele însărcinate să întreprindă și să susțină diferite forme de activități culturale, să integreze într-o măsură adecvată, cunoașterea și folosirea limbilor și culturilor regionale sau minoritare în acțiunile a căror inițiativă o au, sau pe care le sprijină;
 - e. să favorizeze punerea la dispoziția organismelor însărcinate să întreprindă sau să susțină activități culturale, a unui personal cunoscător al limbii regionale sau minoritare ca și al limbii (-lor) restului populației;
 - f. să încurajeze participarea directă a reprezentanților limbilor regionale sau minoritare la demersurile de organizare a facilităților și de planificare a activităților culturale;
 - g. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea unuia sau mai multor organisme însărcinate să colecteze, depoziteze și să prezinte sau să publice operele realizate în limbile regionale sau minoritare;
 - h. dacă este necesar, să creeze și/sau să promoveze și să finanțeze servicii de traducere și de cercetare terminologică, în vederea, în special, a menținerii și dezvoltării în fiecare limbă regională sau minoritară a unei terminologii administrative, comerciale, economice, sociale, tehnologice sau juridice adecvate.
2. În ceea ce privește alte zone decât cele în care limbile regionale sau minoritare sunt, în mod tradițional, folosite, părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și/sau să prevadă, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare justifică aceasta, activități sau facilități culturale adecvate, în conformitate cu paragraful precedent.
3. Părțile se angajează ca în politica lor culturală pe plan extern să acorde un loc corespunzător limbilor regionale sau minoritare și culturii pe care ele o exprimă.

ARTICOLUL 13

Viața economică și socială

1. În ceea ce privește activitățile economice și sociale, Părțile se angajează, pentru ansamblul țării:
- a. să excludă din propria legislație, orice dispoziție care interzice sau limitează în mod nejustificat, folosirea limbilor regionale sau minoritare în documentele referitoare la viața economică sau socială, și, mai ales, în contractele de muncă și în documentele tehnice, cum ar fi instrucțiunile de utilizare a produselor sau a echipamentelor tehnice;
 - b. să interzică introducerea în regulamentele interne ale întreprinderilor și în actele private a oricăror clauze ce exclud sau limitează folosirea limbilor regionale sau minoritare, cel puțin între vorbitorii aceleiași limbi;
 - c. să se opună practicilor ce tind să descurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul activităților economice și sociale;
 - d. să faciliteze și/sau să încurajeze prin alte mijloace decât cele vizate în alineatul precedent, folosirea limbilor regionale sau minoritare.

2. În domeniul activităților economice și sociale, Părțile se angajează, în măsura în care autoritățile publice sunt competente în zona în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, și dacă acest lucru este posibil:

- a. să definească, prin reglementările financiare și bancare, modalitățile ce permit, în condiții compatibile cu uzanțele comerciale, folosirea limbilor regionale sau minoritare la redactarea ordinelor de plată (CEC, cambie, etc.) sau a altor documente financiare sau, dacă este cazul, să vegheze la inițierea unui astfel de proces;
- b. în sectoarele economice și sociale aflate direct sub controlul lor (sectorul public) să realizeze acțiuni destinate să încurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare;
- c. să vegheze ca instituțiile sociale cum ar fi spitalele, căminele de bătrâni, azilurile să ofere posibilitatea de a primi și de a îngriji, în propria lor limbă, pe vorbitorii unei limbi regionale sau minoritare, care necesită îngrijiri din motive de sănătate, vârstă sau altele;
- d. să supravegheze, prin mijloace corespunzătoare, ca instrucțiunile de siguranță să fie înscrise și în limbile regionale sau minoritare;
- e. să facă accesibile în limbile regionale sau minoritare informațiile furnizate de autoritățile competente, în ceea ce privește drepturile consumatorilor.

ARTICOLUL 14 **Schimburi transfrontaliere**

Părțile se angajează:

- a. să aplice acordurile bilaterale și multilaterale existente care le angajează față de statele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată sau, dacă este necesar, să depună toate eforturile pentru a încheia astfel de acorduri, de natură să favorizeze contactele între vorbitorii aceleiași limbi din statele respective, în domeniile culturii, învățământului, informației, formării profesionale și educației permanente;
- b. în interesul limbilor regionale sau minoritare, să faciliteze și/sau să promoveze cooperarea transfrontalieră, mai ales între autoritățile regionale sau locale din zonele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată.

PARTEA a IV-a **Aplicarea Cartei** **ARTICOLUL 15** **Rapoarte periodice**

1. Părțile vor prezenta periodic Secretarului general al Consiliului European, într-o formă ce urmează a fi stabilită de Comitetul Ministrilor, un raport asupra politicii urmărite, în conformitate cu Partea a II-a prezentei Carte și asupra măsurilor luate pentru aplicarea dispozițiilor Părții a III-a pe care le-au acceptat. Primul raport trebuie să fie prezentat în anul imediat următor intrării

în vigoare a Cartei pentru Partea respectivă, iar celelalte rapoarte la intervale de trei ani după primul raport.

2. Părțile vor face publice rapoartele.

ARTICOLUL 16

Examinarea rapoartelor

1. Rapoartele prezentate Secretarului general al Consiliului Europei, în aplicarea articolului 15, vor fi examinate de un Comitet de experți constituit în conformitate cu articolul 17.

2. Organismele sau asociațiile legal constituite într-una din Părți vor putea să atragă atenția Comitetului de experți asupra problemelor referitoare la angajamentele asumate de această parte în conformitate cu Partea a III-a din prezenta Cartă. După consultarea Părții interesate, Comitetul de experți va putea să țină seama de aceste informații în pregătirea raportului menționat în paragraful 3 al prezentului articol. În plus, aceste organisme sau asociații vor putea să prezinte declarații privind politica urmărită de către o Parte, în conformitate cu Partea a II-a.

3. Pe baza rapoartelor menționate în paragraful 1 și a informațiilor menționate în paragraful 2, Comitetul de experți va pregăti un raport care va fi supus atenției Comitetului Miniștrilor. Acest raport va fi însoțit de observațiile pe care Părțile au fost invitate să le formuleze și poate fi făcut public de către Comitetul Miniștrilor.

4. Raportul menționat în paragraful 3 va conține, în special, propunerile Comitetului de experți al Comitetului Miniștrilor în vederea pregătirii, dacă este cazul, a oricărei recomandări a acestuia către una sau mai multe Părți.

5. Secretarul general al Consiliului Europei va face un raport bianual detaliat asupra aplicării Cartei, către Adunarea Parlamentară.

ARTICOLUL 17

Comitetul de experți

1. Comitetul de experți va fi compus dintr-un membru pentru fiecare Parte, desemnat de către Comitetul Miniștrilor de pe o listă de persoane de cea mai înaltă integritate, recunoscute pentru competența lor în domeniul tratat de Cartă, care vor fi propuse de către Partea respectivă.

2. Membrii Comitetului vor fi numiți pentru o perioadă de 6 ani și mandatul lor va putea fi reînnoit. Dacă un membru nu-și poate îndeplini mandatul, el va fi înlocuit, în conformitate cu procedura prevăzută în paragraful 1, iar membrul numit în locul lui va duce la bun sfârșit mandatul predecesorului său.

3. Comitetul de experți va adopta regulamentul său interior. Secretariatul său va fi asigurat de către Secretarul general al Consiliului Europei.

PARTEA a V-a
Dispoziții finale
ARTICOLUL 18

Prezenta Cartă este deschisă spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei. Ea va fi supusă ratificării, acceptării sau aprobării. Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la Secretarul General al Consiliului Europei.

ARTICOLUL 19

1. Prezenta Cartă va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data la care 5 state membre ale Consiliului Europei își vor fi exprimat consimțământul de a fi legate prin Cartă, în conformitate cu dispozițiile articolului 18.

2. Pentru orice stat membru care își va exprima ulterior consimțământul de a fi legat prin Cartă, această va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare, sau de aprobare.

ARTICOLUL 20

1. După intrarea în vigoare a prezentei Carte, Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei va putea invita orice stat membru al Consiliului Europei să adere la Cartă.

2. Pentru orice stat care aderă, Carta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de aderare la Secretarul general al Consiliului Europei.

ARTICOLUL 21

1. Orice stat poate, în momentul semnării sau al depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare să formuleze una sau mai multe rezerve la paragrafele 2-5 ale articolului 7 din prezenta Cartă. Nici o altă rezervă nu este admisă.

2. Orice stat contractant care a formulat o rezervă în temeiul paragrafului precedent poate să o retragă în totalitate sau în parte, adresând o notificare Secretarului general al Consiliului Europei. Retragerea va produce efect la data primirii notificării de către Secretarul general.

ARTICOLUL 22

1. Orice Parte poate, în orice moment, să denunțe prezenta Cartă, adresând o notificare Secretarului general al Consiliului Europei.

2. Denunțarea va produce efect în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de șase luni de la data primirii notificării de către Secretarul general.

ARTICOLUL 23

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica statelor membre ale Consiliului și oricărui stat care va adera la prezenta Cartă:

- a. orice semnare;
- b. depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare;
- c. orice intrare în vigoare a prezentei Carte, în conformitate cu articolele 19 și 20;
- d. orice notificare primită, în conformitate cu articolul 3, paragraful 2;
- e. orice alt act, notificare sau comunicare având legătură cu prezenta Cartă. În considerarea celor de mai sus, subsemnații, având depline puteri în acest scop, au semnat prezenta Cartă.

Incheiată la Strasbourg, la 5 noiembrie 1992, în franceză și în engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general va trimite copie certificată fiecăruia dintre statele membre ale Consiliului Europei și oricărui stat invitat să adere la prezenta Cartă.

